

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sara Memedi

(Ne)zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve med mladimi:
primer Slovenije

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sara Memedi

Mentor: red. prof. dr. Miro Haček

(Ne)zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve med mladimi:
primer Slovenije

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

ZAHVALA

Mentorju red. prof. dr. Miru Hačku za vso strokovno pomoč in podporo na moji študijski poti ter pri izdelavi magistrskega dela; brez Vas danes nebi bila tu, kjer sem.

Asist. dr. Simoni Kukovič, ker je brezpogojno verjela vame, mi vsa leta pomagala in stala ob strani tudi, ko je bilo težko in se je zdelo, da ne bo šlo naprej; besede ne morejo opisati koliko sem Vam hvaležna.

Mami in očetu.

»Mati, sam bom vso pot prehodil. Ne skrbi. A vseeno – pridi tedaj, kadar bo kdo moje srce pohodil. Dvigni ga, toplo besedo mu daj.« (Kajetan Kovič)

Mama hvala za tvoje ljubeče roke in veliko srce- zmeraj si verjela vame in bila tam, ko sem te najbolj potrebovala; moja mama, večno ti bom hvaležna!

»In si trpel, ne da bi vprašal se, zakaj tako. Mehak in dober kot spočita, preorana zemlja na pomlad...a tožil nisi, da ti je hudo.« (Ciril Zlobec)

Oče hvala za tvoj trud, žrtvovanje in neizmerno predanost naši družini; hvala, ker si vsa leta skrbel za naše dobro in nisi obupal, tudi ko ti je bilo zelo težko, hvala ti!

Magistrsko delo posvečam vama!

Mojemu Thaiu, da je bil ob meni, ko ni bilo nikogar.

(Ne)zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve med mladimi: primer Slovenije

Politične in upravne institucije za uspešno delovanje nujno potrebujejo določeno mero zaupanja javnosti; povečano zaupanje javnosti v institucije pa tudi krepi demokracijo in legitimnost sistema. Številni izsledki domačih in tujih raziskav v zadnjih letih pokažejo predvsem pojav upada zaupanja javnosti v nekatere osrednje institucije demokracije. Zaskrbljujoče so predvsem ugotovitve, da upada tudi zaupanje mladih v institucije. V magistrskem delu smo se zato osredotočili na (ne)zaupanje v institucije med mladimi v Sloveniji. Zanimalo nas je, ali lahko govorimo o visoki ali nizki stopnji (ne)zaupanja v institucije, katere so tiste institucije, ki med mladimi uživajo največ zaupanja in katere najmanj ter kakšne so razlike med (ne)zaupanjem v institucije demokratične ureditve med osnovnošolci, srednješolci in študenti. Po opravljeni empirični analizi in primerjalni analizi smo ugotovili, da je generalno gledano zaupanje mladih v Sloveniji relativno nizko, da mladi najmanj zaupajo v politične stranke in najbolj v varuha človekovih pravic, da med osnovnošolci, srednješolci in študenti ni mogoče opaziti velikih razlik v zaupanju, študentje pa v večini primerov izkazujejo nekoliko višji nivo zaupanja v institucije kot ostali dve skupini mladih. Pri večini študentov, vključenih v raziskavo, se je zaupanje v institucije tekom študija zmanjšalo. To je na prvem mestu posledica zaznane korupcije v institucijah, na drugem mestu pa je to zaradi pridobljenega znanja respondentov.

Ključne besede: (ne)zaupanje, institucije, mladi, demokracija, Slovenija.

(Dis)trust in fundamental democratic institutions among youth: The Case of Slovenia

For political and administrative institutions to operate successfully there is an urgent need of a certain degree of public confidence; increased public confidence in the institutions strengthens democracy and the legitimacy of the system. Findings of many domestic and foreign studies in recent years show the declining public confidence in some of the central institutions of democracy. The biggest concern represents the fact of declining confidence of young people in the institutions. We therefore in this thesis focused on the (dis)trust in institutions among youth in Slovenia. We wanted to know whether we can talk about a high or a low level of (dis)trust in institutions, which are the institutions among youth enjoying the most and which the least confidence and what are the differences between the (dis)trust in the institutions among primary, secondary school pupils and students. After carrying out an empirical analysis and comparative analysis, we have found that generally speaking the confidence of youth in Slovenia is relatively low, that young people have the least trust in political parties and the most trust in Ombudsman. In most cases there is no significant differences in trust among primary, secondary school pupils and students; however students show a slightly higher level of confidence in some institutions. For most students involved in the survey, the confidence in the institutions during their study decreased. This is in the first place the result of perceived corruption in the institutions, and in the second place, this is due to the gained knowledge of respondents.

Key words: (dis)trust, institutions, youth, democracy, Slovenia.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	7
2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	11
2.1 Opredelitev raziskovalnega problema in cilji magistrskega dela.....	11
2.2 Raziskovalni vprašanja.....	13
2.3 Metode preučevanja.....	14
2.4 Struktura magistrskega dela	15
3 TEORETIČNI OKVIR	16
3.1 Kontekstualizacija teoretičnih izhodišč	16
3.1.1 Zaupanje v institucije	16
3.1.2 Nezaupanje v institucije	20
3.1.3 (Ne)zaupanje v institucije v novonastalih demokracijah	24
3.1.4 Institucije demokratične ureditve	27
3.2 (Ne)zaupanje v institucije med mladimi	29
3.2.1 Pojem mladi.....	29
3.2.2 Mladi in (ne)zaupanje	29
3.2.3 Dosedanje raziskave (ne)zaupanja v institucije med mladimi	31
4 (NE)ZAUPANJE V TEMELJNE INSTITUCIJE MED MLADIMI V SLOVENIJI	35
4.1. Analiza (ne)zaupanja študentov v temeljne institucije	35
4.1.1 Uvod v analizo.....	35
4.1.2 Analiza (ne)zaupanja v temeljne institucije demokratične ureditve med študenti.....	36
4.1.3 Upad oziroma povečanje zaupanja skozi študij	42
4.1.4 Dejavniki, ki vplivajo na upad/povečanje zaupanja študentov	43
4.1.5 Primerjava najpogosteje omenjenih dejavnikov upada in povečanja zaupanja	46
4.2 Primerjalna analiza (ne)zaupanja v institucije	50
4.2.1 Uvod v primerjalno analizo.....	50
4.2.2 Primerjalna analiza (ne)zaupanja v institucije med osnovnošolci, srednješolci in študenti.....	51
5 SKLEPNE UGOTOVITVE	55
6 LITERATURA	61
PRILOGA: Anketni vprašalnik	65

KAZALO SLIK, TABEL IN GRAFIKONOV

Slika 3.1: Vrednote, ki ustvarjajo zaupanje v institucije	20
Slika 3.2: Pojasnitev zaupanja v vlado in politične institucije: Model	23
Slika 4.1: Temeljne institucije demokratične ureditve	37
Tabela 4.1: Zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve	38
Tabela 4.2: Povprečna stopnja zaupanja študentov v institucije in standardni odklon	40
Tabela 4.3: Upad/povečanje zaupanja v institucije.	42
Tabela 4.4: Upad zaupanja * Dejavniki	44
Tabela 4.5: Povečanje zaupanja * Dejavniki.....	45
Tabela 4.6: Dejavniki upada in povečanja zaupanja	46
Tabela 4.7: Primerjava stopenj zaupanja v institucije osnovnošolcev, srednješolcev in študentov.	51
Grafikon 4.1: Grafični prikaz upada/povečanja zaupanja.....	43

1 UVOD

»Nihče se ne rodi dober državljani; noben narod ni rojena demokracija. Namesto tega sta tako narod kot demokracija procesa, ki se razvijata skozi vse življenje. Mladi ljudje morajo biti vključeni že od rojstva. Družba, ki se odreže od mladih, izgublja svojo rešilno bilko; takšna družba je obsojena, da bo izkravela do smrti« (Kofi Annan).¹

(Ne)zaupanju v institucije se v družboslovni znanosti v zadnjem času posveča veliko pozornosti. Predvsem se veliko skrbi nanaša na opazovani upad zaupanja in odnosov v razvitih demokracijah (Tratner in Skrbiš 2009, 660). Koncept zaupanja je namreč eden od pomembnih znakov življenja v skupnosti. Čeprav so bile socialne, upravne in politične posledice koncepta zaupanja predmet raziskav že v preteklosti, se je pozornost h konceptu še povečala po Putnamovi vključitvi zaupanja kot enega izmed sestavin socialnega kapitala. Zaupanje je tako postalo – skupaj s socialnimi omrežji – eden pomembnejših indikatorjev socialnega kapitala. Slovenija spada v skupino držav z nizko stopnjo le-tega (Orselli in Sipahi 2014, 590; Iglič 2004, 149; Putnam 2000).

Zaupanje v institucije je še posebej pomembno za demokratične oblasti, bolj kot za nedemokratične režime, ker: 1) politične institucije predstavljajo jedro družbe, saj se le-te osredotočajo na institucionalizacijo družbenih aktivnosti, ki postanejo pod njihovim vplivom bolj učinkovite, stabilne in predvidljive. Institucije nastopajo kot mediatorji, ki v pravnem okviru prisilijo državljane, da spoštujejo določene zakonske in etične norme, kar se posledično odraža v višjem nivoju zaupanja (Haček in Kukovič 2013, 303); 2) legitimnost sistema se povečuje z nivojem zaupanja v politične institucije (Haček in Kukovič 2013; 317); 3) zaupanje v institucije izraža stopnjo politične socializacije državljanov s prevladujočimi družbenimi normami (Toš 1999, 238); 4) zaupanje je produkt demokracije in je tudi tisto, kar jo pomaga ohraniti (Sztompka 1999, 146).

V razvitih demokracijah izhajamo iz predpostavke zaupanja v institucije, medtem ko v novih demokracijah izhajamo iz predpostavke naraščajočega zaupanja (Toš 2007b, 4). Zaupanje ni

¹ Izjava Kofija Annana je povzeta iz poročila (4); IDEA. 2013. *Youth Participation in Politics and Elections*, za dostop glej seznam literature.

nikoli enakovredno porazdeljeno na vse institucije v sistemu: »če se zaupanje v neko institucijo večkrat potrdi, se lahko utrdi in postane neodvisno od posameznega rezultata. Če se zaupanje kopiči več let, skozi daljše (življenjsko) obdobje, lahko iz tega izhaja tudi pozitiven odnos med starostjo in zaupanjem v institucije« (Toš 2007b, 5–6).

Politične institucije za učinkovito in uspešno delovanje nujno potrebujejo zaupanje javnosti; delovanje institucij je lahko ob nizki stopnji zaupanja javnosti oteženo. V primeru hude inflacije mora biti stopnja zaupanja javnosti v ekonomske in politične institucije visoka, saj se lahko le ob zadostni podpori državljanov implementirajo začasni ukrepi, ki naj bi izboljšali to stanje šele enkrat v prihodnosti. Za to pa je potrebna neka mera zaupanja (Kukovič 2013, 22–23).

Brez zaupanja sistem v negotovih ali kriznih situacijah ne more spodbuditi podpirajočih aktivnosti. Tako velja predpostavka, da čim višja kot je legitimnost sistema, tem večja je podpora, ki jo sistem uživa. In čim višja je udeležba v sistemu, toliko višja je stopnja zaupanja v osrednje institucije sistema. Do takšne ugotovitve pride tudi Kukovič (2013, 29), ki pravi, da legitimnost sistema narašča z nivojem zaupanja v politične institucije. Pri tem je potrebno razlikovati zaupanje v institucije na sistemski ravni in zaupanje v konkretne nosilce funkcij teh institucij; prav tako je v našem primeru potrebno razlikovanje med političnimi institucijami oziroma tistimi, ki so utemeljene z ustavo in zasebnimi institucijami, ki so plod civilne družbe (Luhman v Sztompka 1999, 139; Toš 1999, 237–238).

Vprašanje zaupanja javnosti v institucije ima v znanstvenem raziskovanju posebno mesto. Posebej od nastanka nekaterih novih demokratičnih držav lahko opazimo naraščanje raziskav, ki se osredotočajo na zaupanje javnosti v novonastale demokratične institucije, pa tudi raziskav, ki se osredotočajo na primerjavo zaupanja državljanov v starih in mladih demokracijah (Kukovič 2013; Fink-Hafner in drugi 2001; Toš 1999; Bačlija in Johansson 2007; Klingemann 1998; Fukuyama 1995).

Kukovič v svoji analizi ugotavlja, da je raven zaupanja v politične institucije v državah srednje in vzhodne Evrope leta 2012, v primerjavi z letom 1990, ko so se države soočale s pojavom demokracije in navdušenjem javnosti nad novo ureditvijo, precej nižja. Delne odgovore za to najde v globalni ekonomski krizi, ki je države prizadela kasneje, in tudi v z njo povezanih dejavnikih, ki vplivajo še na druge spektre Evropske unije; hkrati se avtorica

sprašuje, ali to lahko pomeni, da tudi zaupanje v demokratične vrednote ni več tako pomembno, kot je bilo nekdaj.

Haček in Kukovič (2013, 316–317) v raziskavi o (ne)zaupanju v politične institucije in vladavini prava ugotavljata, da je v Sloveniji stopnja zaupanja v vseh petih glavnih političnih institucijah po letu 2010 močno upadla, prav tako ugotavljata padec zaupanja v zakonodajno, pravosodno in izvršilno oblast v Sloveniji po letu 2007. V primerjavi s policijo je stopnja zaupanja v pravosodje nižja, vendar pa pravosodna oblast še vedno uživa najvišjo stopnjo zaupanja med tremi vejami oblasti v Sloveniji. Prav tako ugotavljata, da je po letu 2010 kar 86 % državljanov izrazilo nezadovoljstvo z demokracijo.

Toš (1999) nezaupanje v demokratični sistem razlaga kot posledico povečanih zahtev ljudi za politično udeležbo in pričakovanji, da bodo lahko vplivali na državne odločitve, vendar se predstavniški institucionalni sistemi zahodnih demokracij na ta pričakovanja ne odzivajo oziroma jih niso sposobni predelati. Po drugi strani Dalton (2004) padec zaupanja razlaga kot padec zanimanja državljanov za delovanje institucij in kot spremembo orientiranosti posameznikov.

Številni avtorji so se osredotočili tudi na vprašanje zaupanja mladih v različne institucije. Torney-Purta in drugi (2004, 14–16) v svoji študiji o zaupanju v vladne institucije med najstniki ugotavljajo, da je zaupanje v politične institucije lažje zgraditi v dolgotrajnih in stabilnih demokracijah kot v novih in nestabilnih demokracijah; zaupanje v vladne institucije namreč predstavlja temelj kasnejši participaciji. Mladi v stabilnih demokracijah imajo dovolj institucionalnega zaupanja, da verjamejo, da njihova participacija ne bo šla v nič, četudi ne čutijo veliko učinkovitosti. Trditi je mogoče, da je potrebna določena stopnja zaupanja, da se mladi čutijo oziroma razumejo kot civilni oziroma politični participanti. Medtem pa se v novonastalih demokracijah, kot sta Kolumbija ali Bolgarija, ugotavlja, da vladi zaupajo le tisti posamezniki, ki imajo relativno malo civilnega znanja. Zaupanje, kot pravijo številni avtorji, predstavlja temelj, na katerem se lahko zgradi produktivno članstvo, pa tudi del omrežja norm in vrednot, ki prispevajo k legitimnosti demokratičnih vlad. Določena stopnja zaupanja mladega posameznika v vladne institucije naredi mesto v razvijajoči se identiteti za politično participacijo.

Podobno Orselli in Sipahi (2014, 598) v svoji študiji o zaupanju mladih v administrativne institucije ugotavljata, da je stopnja zaupanja mladih v administrativna telesa precej nizka. Najvišjo stopnjo zaupanja imajo mladi v predsednika države, sledi mu turška vojska. Avtorja menita, da lahko zaupanje navedemo kot najpomembnejši kazalnik sožitja in kot posameznikov ali družbeni odsev notranjih občutkov, ki se pojavljajo v družbenih odnosih, do drugih. Glede na to, da se v mnogih študijah pojavlja ugotovitev, da se interes mladih za politične in družbene dogodke v zadnjih letih postopoma zmanjšuje, avtorja menita, da je izredno pomembno, da se mlade usmeri v to, kako prispevati družbi ter kateri so pravi in učinkoviti načini. To je tudi edini način za povečanje zaupanja mladih v vlado in upravne institucije (Orselli in Sipahi 2014, 598).

Tudi v Sloveniji so avtorji v raziskavi Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji v preteklosti ugotovili, da je »pri mladih v Sloveniji opaziti tendenčno naraščanje zavračanja ustaljenih oblik družbenega delovanja, politične participacije, odklonskosti do družbenih (še posebej političnih) elit, nezaupanja v sistem in družbo ter nezanimanja za velike družbene teme« (Lavrič in drugi 2010, 6). Mladi izražajo zelo nizko stopnjo občutka lastnega političnega vpliva in se v primerjavi z evropskim povprečjem bistveno manj zanimajo za politiko in politično udejstvovanje. Prav tako se kaže zelo nizka stopnja zaupanja v sedanje politične strukture (Lavrič in drugi 2010, 589).

V magistrskem delu smo se osredotočili na (ne)zaupanje v institucije demokratične ureditve med mladimi v Sloveniji.²

² V nadaljevanju magistrskega dela tudi (ne)zaupanje v institucije.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev raziskovalnega problema in cilji magistrskega dela

Mladi so najbolj dinamični akterji družbenega in političnega življenja. V zadnjih letih se je v mednarodni skupnosti pojavila precejšnja pozornost glede povečanja aktivne udeležbe mladih v družbenem življenju. Prav tako je bilo zgrajeno soglasje v smislu potrebe po spodbujanju sodelovanja mladih v procesih odločanja o vprašanjih, ki jih vključujejo in tudi o vseh drugih družbenih vprašanjih. Mladi ljudje med petnajstim in petindvajsetim letom predstavljajo petino svetovne populacije, vendar so pri vplivanju na nacionalne politične institucije še vedno omejeni (Orselli in Sipahi 2014, 592; IDEA 2013, 4).

Združeni narodi štejejo mlade kot prikrajšano skupino. Velika skrb je posvečena njihovi udeležbi in vsi organi, tako na lokalni ravni kot tudi na državni, so odgovorni za povečanje njihove udeležbe. Že leta 1992 je bilo v Deklaraciji iz Ria določeno, da je potrebno mlade postaviti v ospredje kar zadeva mehanizme sodelovanja in procesov. Demokratične institucije morajo biti odprte za skrbi mladih, saj so njihovi interesi in njihova participacija odvisni od tega, ali se mladi počutijo kot pomemben akter v političnem procesu. Za demokracijo in nadaljni razvoj demokratičnih institucij je udeležba mladih nujno potrebna, navsezadnje bomo svet »pustili v njihovih rokah« (Orselli in Sipahi 2014, 592; Youniss in drugi 2002, 123; Iqbal 2012, 375).

Raziskava Mladina 2010 (Lavrič in drugi 2010, 6) kaže, da imajo mladi v Sloveniji željo po vključitvi in sodelovanju v družbi in da to tudi počno, kadar so družbene razmere prave. Imajo močan vrednotni okvir, so optimistični in željni prevzemanja odgovornosti za svojo usodo. Žal pa je (podobno kot v primerljivih evropskih raziskavah) moč opaziti, da med mladimi v Sloveniji narašča zavračanje tako ustaljenih oblik družbenega delovanja kot tudi ustaljenih oblik politične participacije in predvsem odklonskost do političnih elit, nezaupanje v sistem in družbo ter nezanimanje za pomembne družbene teme. Problem se kaže predvsem v tem, da krivda ne leži na ramenih mladih, saj se le-ti želijo udejstvovati. Je pa dejstvo, da mladi menijo, da niso niti slišani niti pozvani k sodelovanju, poleg tega pa čutijo do družbe prepad (Lavrič in drugi 2010, 6).

V preteklosti je bilo že opravljenih več različnih domačih študij (ne)zaupanja v civilne in politične institucije med polnoletnimi državljani (Kukovič 2013; Haček in Kukovič 2013; Fink-Hafner in drugi 2001; Toš 1999; Bačlija in Johannson 2007), le malo pa je bilo opravljenih raziskav, ki bi se osredotočile na (ne)zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve med različnimi kategorijami mladih.

Prebilič in drugi (2013) so opravili raziskavo med osnovnošolci in srednješolci v Sloveniji; niso pa v raziskavo vključili študentske populacije. V magistrskem delu smo zato s pomočjo uporabe metode anketnega vprašalnika opravili raziskavo (ne)zaupanja v temeljne institucije demokratične ureditve med študenti. Raziskovali smo nivo zaupanja študentov 4. letnikov Fakultete za družbene vede v Ljubljani.

Zanimalo nas je, ali lahko govorimo o visoki ali nizki stopnji (ne)zaupanja v institucije; katere so institucije, ki med mladimi uživajo največ in katere najmanj zaupanja ter kakšne so razlike med (ne)zaupanjem v institucije demokratične ureditve med osnovnošolci, srednješolci in študenti.

Izhajajoč iz zapisanega smo si v magistrskem delu zastavili naslednja osrednja cilja:

Prvič, s pomočjo analize podatkov empirične raziskave ugotoviti stopnje (ne)zaupanja v temeljne institucije v Sloveniji med študenti. Toš (1999, 238) razlaga, da je pomembno, da institucije razdelimo na politične institucije, ki so v demokracijah utemeljene z ustavo, in zasebne institucije, ki so oblikovane v civilni družbi. Za demokratični sistem so še posebej pomembne institucije, utemeljene na ustavi. Le-te omogočajo tako vključevanje različnih interesov državljanov, kot tudi zagotovitev državljanskih pravic posameznikov (Toš 1999, 238).

V prvem delu empirične analize smo preverjali stopnje (ne)zaupanja v institucije, ki so utemeljene na ustavi (izvršilna, zakonodajna in sodna raven). Vključili smo parlament, vlado, predsednika države in sodstvo. Ker pa se je v preteklih raziskavah med slovenskimi osnovnošolci in srednješolci pokazala visoka stopnja zaupanja v Slovensko vojsko (Prebilič in drugi 2013, 57), smo preverjali še stopnjo (ne)zaupanja v oba represivna organa, torej v policijo in vojsko.

Drugič; s pomočjo primerjalne analize ugotoviti, kakšne so razlike med (ne)zaupanjem v temeljne institucije demokratične ureditve v Sloveniji med osnovnošolci, dijaki in študenti. Pri tem smo primerjali podatke o stopnjah (ne)zaupanja med osnovnošolci in srednješolci (torej rezultati raziskave, ki so jo opravili Prebilič in drugi (2013)) ter podatke o stopnjah (ne)zaupanja med študenti, ki smo jih pridobili z lastno empirično raziskavo med študenti.

2.2 Raziskovalni vprašanji

Izhajajoč iz teoretičnih razmišljanj drugih avtorjev in raziskovalcev ter izsledkov prejšnjih raziskav zaupanja v institucije, smo si v magistrskem delu zastavili naslednji osrednji raziskovalni vprašanji:

Skladno s prvim ciljem magistrskega dela, to je ugotoviti stopnje (ne)zaupanja v temeljne institucije v Sloveniji med študenti, smo si zastavili naslednje raziskovalno vprašanje:

R1: Katerim institucijam demokratične ureditve študentje zaupajo bolj in katerim manj?

Skladno z drugim ciljem magistrskega dela, to je ugotoviti, kakšne so razlike med (ne)zaupanjem v temeljne institucije demokratične ureditve v Sloveniji, pa smo si zastavili drugo raziskovalno vprašanje:

R2: Ali je pri študentih, v primerjavi z osnovnošolci in srednješolci, zaznati višjo, enako, ali nižjo stopnjo zaupanja v institucije demokratične ureditve?

2.3 Metode preučevanja

V magistrskem delu so uporabljene naslednje raziskovalne metode in tehnike:

- **deskriptivna metoda** za razlago in pojasnjevanje temeljnih teoretičnih izhodišč. Deskriptivno metodo smo uporabili predvsem v prvem delu magistrskega dela za pojasnitev pojmov (ne)zaupanje, (ne)zaupanje v institucije, zaupanje in demokracija, mladi in zaupanje v institucije, razlike o zaupanju v mladih in starih demokracijah in tako dalje;
- **analiza sekundarnih virov** (pregled relevantnih monografij, prispevkov v zbornikih in znanstvenih člankov, pregled in analiza relevantnih internetnih virov). Analiza sekundarnih virov je bila uporabljena v prvem delu magistrskega dela za potrebe raziskave problematike, osvojitve teoretskega znanja, potrebnega za razvoj magistrskega dela in nadalje za pomoč pri osvetlitvi in pojasnitvi preučevanega problema bralcu magistrskega dela;
- **metoda študije primera** je bila uporabljena v empiričnem delu magistrskega dela, kjer smo analizirali (ne)zaupanje v institucije demokratične ureditve med študenti v Sloveniji – analizirali smo (ne)zaupanje med študenti Fakultete za družbene vede v Ljubljani;
- **anketni vprašalnik** je bil uporabljen kot metoda za zbiranje podatkov o (ne)zaupanju v temeljne institucije demokratične ureditve med študenti. Služil nam je kot del metodologije za preučitev zastavljenih raziskovalnih vprašanj in dosego ciljev magistrskega dela;
- **metoda analize statističnih podatkov**, ki smo jo uporabili za analizo podatkov, pridobljenih z anketnimi vprašalniki med študenti. Podatke smo analizirali s pomočjo statističnega programa SPSS in programa Microsoft Excel;
- **primerjalna analiza** je bila uporabljena v empiričnem delu magistrskega dela, in sicer v delu, kjer smo zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve med študenti primerjali z rezultati vsebino komplementarnih raziskav, opravljenih med učenci in dijaki osnovnih in srednjih šol v Sloveniji.

2.4 Struktura magistrskega dela

Magistrsko delo je sestavljeno iz uvoda in treh širših poglavij, ki so razčlenjena v podpoglavja. Drugo poglavje zajema metodološko-hipotetični okvir, kjer so predstavljeni tema in cilji oziroma namen magistrskega dela; zastavljeni sta raziskovalni vprašanji ter utemeljene uporabljene raziskovalne metode in tehnike. Tretje poglavje zajema teoretični okvir, v katerem smo izbrano tematiko natančneje opredelili in predstavili. Četrty del je empiričen. To je osrednji del magistrskega dela; vsebuje analizo in interpretacijo podatkov o (ne)zaupanju študentov v temeljne institucije, analizo in interpretacijo stopenj (ne)zaupanja študentov po posameznih institucijah ter primerjalno analizo med (ne)zaupanjem osnovnošolcev in srednješolcev ter (ne)zaupanjem študentov. Empiričnemu delu sledi zadnji del magistrskega dela, ki zajema sklepne ugotovitve, v katerih smo ponovno izpostavili teoretične in empirične ugotovitve ter odgovorili na zastavljeni raziskovalni vprašanji; na koncu smo dodali še seznam uporabljene literature in priloge.

3 TEORETIČNI OKVIR

3.1 Kontekstualizacija teoretičnih izhodišč

3.1.1 Zaupanje v institucije

Definicija pojma zaupanje je, kot je mogoče ugotoviti ob prebiranju literature, izredno kompleksna. V družboslovju obstaja množica različnih opredelitev, ki se razlikujejo po tem, da izhajajo iz različnih pristopov oziroma pogledov na objekt zaupanja oziroma na to, kam je zaupanje usmerjeno. Razlog za to je mogoče pripisati dejstvu, da je zaupanje multi-dimenzionalni fenomen (Orselli in Sipahi 2014, 591).

Med prebiranjem znanstvenih člankov lahko naletimo na zanimiv prispevek dveh avtorjev, ki se poglobljeno lotita pojma zaupanje (trust) in zapišeta, da generalno gledano nastane težava že pri tem, da je zaupanje v angleščini definirano kot samostalnik in kot glagol, kot osebna lastnost in kot prepričanje, pa tudi kot socialna struktura in vedenjska namera. Ugotavljata, da ima termin zaupanje v slovarjih skoraj toliko definicij kot termina ljubezen in imeti rad. Zoožitev tega pojma na eno samo definicijo je tako po njunem mnenju že po naravi nemogoča, ravno zaradi raznolikosti pomena tega termina v vsakdanjem življenju (Mcknight in Chervany 2001, 28).

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) podaja naslednjo definicijo zaupanja: »prepričanje, da je kdo sposoben, voljen narediti, kar se pričakuje // prepričanje, da je kdo pošten, iskren // prepričanje, da je kaj dobro in da bo dobro vplivalo na uresničitev določenih pričakovanj.« (SSKJ 2015b). Pojem (ne)zupanje pa v slovenskem jeziku definiramo kot tisto, »kar je nasprotno, drugačno od zaupanja« (SSKJ 2015a).

V literaturi ločimo med horizontalnim zaupanjem, to je zaupanjem v ljudi in vertikalnim zaupanjem, to je zaupanjem v institucije ali med generalnim zaupanjem in institucionalnim zaupanjem. Zaupanje v institucije v mnogih primerih avtorji nadomeščajo tudi s terminom politično zaupanje (Torney-Purta in drugi 2004, 3; Orselli in Sipahi 2014, 592).

V pričujočem magistrskem delu se posvečamo zaupanju v temeljne institucije demokratične ureditve, v nadaljevanju se bomo zato osredotočili na zaupanje kot ga opredeljujejo oziroma o njem pišejo nekateri avtorji s področja sociologije in politologije.

Ker moramo na poti do pojasnitve zaupanja v institucije najprej razjasniti pojem zaupanje in predstaviti njegove oblike, bomo začeli kar pri Sztompki, ki izhaja iz sociološkega pristopa in za začetek poda najbolj preprosto splošno definicijo zaupanja. Sztompka razlaga, da je zaupanje stava o prihodnjih pogojnih dejanjih drugih; kot tako zaupanje sestoji iz dveh pomembnih delov – prepričanja in predanosti. Zaupanje torej pomeni, da posameznik pričakuje določeno obnašanje druge osebe v prihodnosti. Samo pričakovanje pa ni dovolj, da bi lahko govorili o zaupanju, potrebna je še posameznikova aktivna vključenost in to ne glede na nepredvidljivo prihodnost ter posledice. Metaforično rečeno gre zato pri zaupanju za stavo (Sztompka 1999, 25–26).

Sztompka (1999, 41–46) razlikuje različne tipe zaupanja, glede na to kateri so objekti zaupanja (kam je zaupanje usmerjeno); poimenuje jih primarne in sekundarne tarče. Med primarnimi tarčami je po njegovem mnenju med drugim zaupanje v institucije in organizacije: šole, fakultete, vojsko, cerkev, sodišča, policijo, banke, parlament, vlado in podobno. Količina zaupanja v omenjene institucije, ki ga izražajoljudje, se med družbami razlikuje, prav tako se razlikuje v različnih časovnih obdobjih. Znotraj zaupanja v institucije Sztompka oddeljuje še postopkovno zaupanje, ki ga razlaga kot zaupanje v institucionalizirane procese in prakse, osnovane na prepričanju, da bo zasledovanje le-teh prineslo najboljše rezultate. Takšno je na primer zaupanje v znanost, saj le-ta pomeni najboljšo metodo za dosego resnice, ali zaupanje v teste v šolah, kot najboljšo metodo za ocenjevanje učencev.

Sekundarni objekti zaupanja so tisti objekti (tarče), ki to postanejo posredno, v procesu dajanja in upravičevanja zaupanja v primarne objekte (pri odločanju o zaupanju v določene objekte, se velikokrat zanesemo na sekundarne namige), na primer mnenja strokovnjakov, izjave prič, zanesljivih virov, avtoritet o zanesljivosti objektov, ki so predmet našega primarnega zaupanja (Sztompka 1999, 46–47).

Hardin (2000) razume termin zaupanje (trust) kot osebno zaupanje oziroma zaupanje v druge ljudi/osebe in pojasni, da zaupanje v vlado³ (oziroma širše v oblast) ni enako osebnemu zaupanju. Osebni odnos, ki vključuje zaupanje, je namreč veliko bogatejši in bolj neposredno vzajemen kot odnos državljanov do vlade. Namesto termina “trust” za zaupanje v vlado oziroma oblast tako uporablja termin “confidence”, kar v slovenščino prevajamo kot zaupljiv ali prepričljiv (Oxford Dictionary 2015).⁴ Zaupanja v vlado oziroma v oblast sicer ne vidi tako pomembno, kot bi po njegovem mnenju morala biti pomembna zanesljivost vlade oziroma angleško “trustworthiness”; če pride do spremembe nagnjenosti državljanov do zaupanja vladi, bi morali najprej predpostavljati, da razlogi za to tičijo v spremembah verodostjnosti oziroma zanesljivosti vlade. Zaupanje vsebuje predpostavko o tem, da ima tisti, ki mu zaupamo, pravo motivacijo in sposobnosti, da zadovolji naše zaupanje. Če torej ne obstaja kakšen razlog, ki bi kazal na to, da so politiki postali manj častni v zadnjih desetletjih, bi se po njegovem mnenju morali osredotočiti na problem sposobnosti in ne samega zaupanja (Hardin 2000, 31–32).

Offe o zaupanje napiše, da gre za prepričanje o nekem dejanju drugih. To prepričanje se nanaša na verjetnost, da bo ta druga oseba naredila določene stvari ali se vzdržala početja določenih stvari, oboje pa v vsakem primeru vpliva na počutje tistega, ki je prepričan oziroma tistega, ki zaupa, kot tudi na blaginjo drugih. Zaupanje je torej prepričanje, da bo druga oseba skozi svoja dejanja ali nedejanja prispevala k moji oziroma naši blaginji in se vzdržala povzročitve škode meni ali nam. Zaupanje je odsev ugibanja o nekem dogodku, preden se ta zgodi in temelji na ocenjevanju drugih (Offe 1999, 47).

Toš (2007a, 369) zaupanje (izhajajoč iz teoretskih premis drugih avtorjev) vidi kot povezanost z objektom ali osebo (na primer prijateljem), neko institucijo (cerkev, vojska) ali pa z nekim sistemom (tržno gospodarstvo) kot kolektivnim subjektom. V osnovi gre pri zaupanju za pripisovanje pozitivnih lastnosti osebkem zaupanja, ne glede na to, ali se jih tisti, ki izraža zaupanje, zaveda. Toš ločuje med specifičnim ali difuznim zaupanjem, in sicer gre pri specifičnem zaupanju za to, da tisti, ki zaupa, pričakuje posebno storitev – pomeni torej, da svoje zaupanje usmerja v posamezno osebo ali določeno organizacijo, medtem ko difuzno

³ Glej tudi Kenneth in Newton (1995, 23–24) pojem vlada obsega politične, izvršilne, zakonodajne in sodne institucije in njihove dejavnosti, odločitve in storitve.

⁴ Glej tudi King (2000, 74–75); podobno kot Hardin pojasnjuje, da se termina zaupanje in vlada v Evropi in Združenih državah Amerike med raziskovalci precej razlikujeta po uporabi.

zaupanje pomeni zaupanje v cel sistem (na primer zaupanje v demokracijo je difuzno zaupanje). Če posameznik zaupa v nosilca neke funkcije, še ne zaupa nujno v institucijo, medtem ko zaupanje v nek sistem na primer demokracijo (difuzni predmet zaupanja) pomeni, da tak posameznik ne more nezaupati vsem demokratičnim institucijam.

Nujna predpostavka za razvoj zaupanja v določeno institucijo pri posamezniku je, da le-ta zaznava to institucijo; ni potreben nek poglobljen osebni odnos, dovolj je, da posamezni instituciji pripisujemo pozitivne vrednotene lastnosti, tako bomo do institucije lažje razvili zaupanje (Toš 2007a, 369–370).

Rus na podlagi uvedbe informacijskega kriterija ločuje tri tipe zaupanja; na podlagi tega, od kod izvirajo informacije, prepozna medosebno zaupanje, mrežno zaupanje in institucionalno zaupanje. Institucionalno zaupanje definira kot zaupanje v delovanje ustanov, ne pa njihovih akterjev. Gre za univerzalistično zaupanje, saj lahko vsak posameznik na podlagi poznavanja sistema oblikuje enaka pričakovanja glede različnih akterjev v sistemu, zato ga avtor enači tudi s sistemskim zaupanjem. Opozarja, da odločitev o tem, komu bomo zaupali, ni slepa odločitev, ampak gre za odločitev, utemeljeno na izčrpnih informacijah. Ljudje namreč zaupanje namenimo samo tistim, ki so le-tega vredni. Zaupanje torej pomeni, da so naša pozitivna pričakovanja glede vedenja drugih oprta na informacije o dejanjih teh akterjev v preteklosti (Rus 2008, 75–76).

Fukuyama definira zaupanje kot kriterij za pojasnitev razlik med državami v pogledu njihove ekonomske uspešnosti. Vsa ekonomska aktivnost v sodobnem svetu je namreč po njegovem mnenju plod organizacij, ki potrebujejo veliko mero družbenega sodelovanja, in ne posameznikov (Fukuyama 1995, 336).

Zaupanje je pričakovanje, ki se pojavi znotraj skupnosti, odlikovane z rednim, poštenim in kooperativnim vedenjem, ki temelji na s strani drugih članov te skupnosti sprejetih normah. Te norme so lahko o globokih vprašanjih (kot vprašanja o naravi Boga ali pravičnosti), vendar pa lahko vključujejo tudi posvetne norme, kot so strokovni standardi in kodeksi ravnanja. Ljudje na primer zupamo zdravnikom, da nam ne bodo namenoma škodili, saj od njih pričakujemo, da živijo po Hipokratovi prisegi in standardih medicinske stroke. Ljudje, ki ne zaupajo drug drugemu, lahko sodelujejo samo pod sistemom formalnih pravil in postopkov, ki jih je potrebno izpogajati, se o njih strinjati, jih tudi vpeljati. Gre za nekakšen zakonski aparat, ki v takem primeru služi kot nadomestek zaupanja, vendar pa (gledano iz

ekonomskega vidika) slednji prinaša določene »stroške«. Nezaupanje v družbi pomeni nek davek za vse oblike ekonomske aktivnosti, ki ga družbe z višjim nivojem zaupanja ne plačajo (Fukuyama 1995, 26–28).

Politične institucije bi morale delovati kot predstavniki določenih vrednot družbe. Offe meni, da zaupanje, ki ga izražamo do drugih ljudi, ustvarja tudi zaupanje v institucije. Vrednote, ki ustvarjajo zaupanje v institucije, definira skozi dva parametra, in sicer skozi resnico in pravico. Posledična dejanja obeh so kategorizirana z njihovo uporabo: aktivno ali pasivno. Institucije ustvarjajo zaupanje, ki je utemeljeno na interaktivnem pripovedovanju resnice. To pomeni, da institucije med ljudmi ustvarjajo domnevo, da izražajo samo resnico pri stiku z državljani. Pri aktivnih reakcijah institucije spreminjajo to izražanje resnice v držanje obljub, kar se kaže skozi njihove zakonodajne pristojnosti ali z uresničevanjem političnega programa. Če opazujemo vlogo institucij kot predstavnikov pravosodja in družbe, potem institucije pasivno izražajo pravičnost s tem, ko ravnajo z vsemi posamezniki enako (poštenost) in aktivno takrat, ko izrazijo določeno solidarnost marginaliziranim posameznikom (Kukovič 2013, 22; Offe 1999, 73).

Slika 3.1: Vrednote, ki ustvarjajo zaupanje v institucije

	RESNICA	PRAVICA
PASIVNA	govorjenje resnice	poštenost
AKTIVNA	držanje obljub	solidarnost

Vir: Kukovič (2013, 22); Offe (1999, 73).

3.1.2 Nezaupanje v institucije

Putnam in drugi (2000, 18–19) so v svoji študiji pod drobnogled vzeli nezaupanje javnosti v trilateralnih državah in med drugim ugotovili, da se skepticizem državljanov trilateralnih držav o politikah in političnih strankah razširi tudi na formalne institucije demokratične vlade. Po mnenju avtorjev nezaupanje državljanov v predsednika države ali predsednika vlade (ali kar v skupino politikov v parlamentu) ne predstavlja tolikšne zaskrbljenosti, kot pa je znak za skrb, ko se nezaupanje državljanov razširi tudi na reprezentativne in zakonodajne institucije.

Dober primer so Združene države Amerike. Sredi 60-ih let 20. stoletja je velika večina Američanov izkazovala precejšnje zaupanje v vrhovno sodišče, izvršilno vejo in kongres, vendar pa se je to zaupanje do začetka 70-ih let istega stoletja drastično zmanjšalo; posebej drastično je bilo zmanjšanje v naslednjih dveh dekadah za izvršilno vejo in kongres. Vrhovno sodišče, ki je najmanj politična institucija, je še najbolj uspela obdržati zaupanje javnosti. Do srede 90-ih let je le še desetina Američanov izkazovala precejšnje zaupanje v ljudi na vodilnih položajih izvršilne veje oziroma kongresa, kar prikazuje dramatično nezadovoljstvo Američanov z njihovo vlado. Posebej pomembno je zaupanje državljanov v parlament, ker je le-ta glavni nosilec predstavniške demokracije in predstavlja vez med državljani in elito. Javna podoba parlamenta kot ključne institucije v strukturi demokratične politike je tako nezanemarljiva (Putnam in drugi 2000, 18–19).

Putnam in drugi v raziskavi med leti 1981 in 1990 v trilateralnih državah opažajo, da je zaupanje v parlament v 11-ih od 14 opazovanih državah upadlo. Prav tako se nezaupanje v parlament razširi še na vojsko, sodstvo, policijo in državne službe. V povprečju se je zaupanje v teh 5 institucij zmanjšalo za 6 odstotkov. Avtorji ugotavljajo, da so državljani v trilateralnih državah skozi čas postali nezaupljivi do politikov, bolj skeptični do političnih strank in precej nezaupljivi do svojih parlamentov in drugih političnih institucij (Putnam in drugi 2000, 19–21).

Tudi Norris in Newton opozarjata na dejstvo, da erozija zaupanja v glavne institucije družbe, predvsem institucije reprezentativne demokracije, predstavlja veliko večjo grožnjo demokraciji kot izguba zaupanja v sodržavljane ali politike. Politiki pridejo in odidejo v skladu z volitvami, zaupanje vanje tako narašča ali pada, odvisno od evalvacije njihovega dela s strani državljanov. Institucije so medtem velike, neosebne in široko zasnovane; ocena javnosti o le-teh pa je tako manj neposredno prizadeta zaradi posebnih dogodkov. Izguba zaupanja v institucije je boljši pokazatelj javnega zadovoljstva, saj le-te predstavljajo osnovne stebre družbe. Če se ti stebri sesujejo, je to dober razlog za zaskrbljenost. Mnogi tudi opozarjajo, da je v današnjem velikem in brezosebnem sodobnem svetu socialna in politična stabilnost in integracija bolj odvisna od zaupanja v institucije kot od zaupanja v posameznike. Tako so za sodobne demokracije veliko bolj pomembne živahne institucije kot pa kakovost medosebnih odnosov med državljani (Newton in Norris 2000, 52–53).

Državljeni se zanašajo na politične institucije, saj velja, da vsi naši sodržavljeni niso vredni zaupanja. Institucije tako igrajo vlogo mediatorja, ki v okviru zakonskega okvira obvezuje vse državljane, da upoštevajo določene zakonske in etične norme, kar se posledično odraža v višjem nivoju zaupanja. Politične institucije bi se morale obnašati kot predstavnice nekaterih vrednot družbe oziroma v nekaterih primerih nove vrednote in norme celo ustvariti. Še posebej pomembno je zato zaupanje za demokratične vlade, saj v le-teh državljani izvajajo nadzor nad vlado preko reprezentativnih institucij. Nobena vlada na tem svetu ne uživa absolutnega zaupanja državljanov, vendar pa je za optimalno operativno delovanje vlade nujno minimalno javno zaupanje (Haček in Kukovič 2013, 303–305).

Edini legitimni razlog za sistematično nezaupanje in sčasoma tudi cinizem je dokaz o zlorabi moči institucij oziroma napačnem ravnanju akterjev v institucijah. Ko institucije namerno zlorablajo svojo moč ali kadar večkrat spregledajo napake v administrativnih procesih, niso več sposobne opravljati svojega dela in posledično tudi niso vredne zaupanja. Zaupanje je namreč tesno povezano s fenomenom (politične) odgovornosti (Offe 1999, 75; Kukovič 2013, 22).

Po mnenju Putnama in drugih (2000, 21) nezaupanje državljanov v institucije ni vedno razlog za preplah. Kritični državljani pomenijo tudi zdravo demokracijo, zato je po mnenju avtorjev bolj pomembno, da razumemo, zakaj je bila stopnja zaupanja v določenih letih visoka in zakaj v določenih nižja. Vsekakor takojšnje predvidevanje, da gre pri nizkem zaupanju avtomatsko za propad demokracije, ni pametno.

Nezaupanje kot táko je lahko za demokratično ureditev tudi zdravo, in sicer:

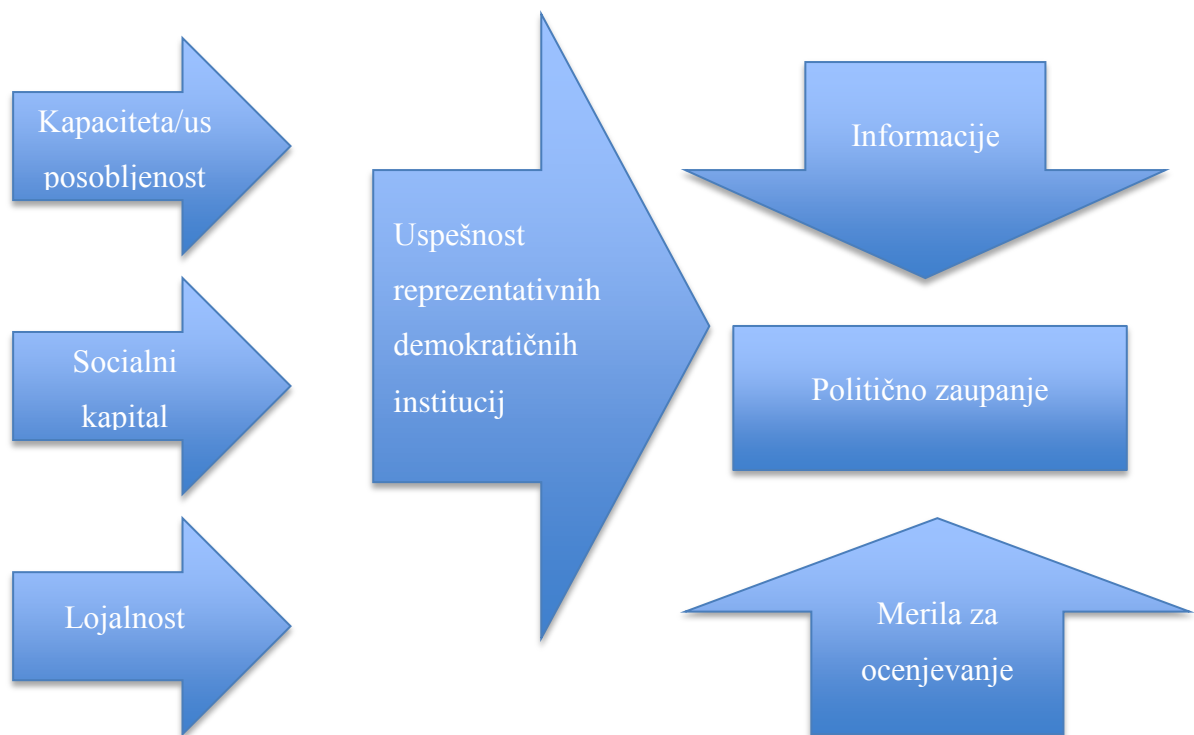
1) v novejšem času gre za spremembe vrednot, kar so povzročili prosperiteta, tehnologija in drugi dejavniki, ki omogočajo državljanom večjo kritičnost, hkrati pa na politično dnevno agendo prihajajo kompleksnejši javnopolitični problemi, kot so naprimer varstvo okolja, pravice žensk in podobno, ki občutno spreminjajo in obnavljajo demokracijo;

2) samo nezaupanje v politične stranke oziroma dejstvo, da politične stranke izgubljajo podporo, še ne pomeni nujno nečesa slabega za demokracijo; prebujajo se namreč nove oblike političnega udejstvovanja kot na primer različna družbena gibanja;

3) če pogledamo odnos med vlado in državljani, je naloga vlade, da državljanom zagotovi in omogoči to, kar potrebujejo in ne nujno tistega, kar hočejo, Usklajene in ustrezne politike so zato najboljše merilo uspešnosti vlade (bolj kot raven zaupanja je pomembno, da javnost upošteva vlado, torej njene zakone in da plačuje davke) (Putnam in drugi 2000, 21–22).

Putnam in drugi (2000, 23) zato oblikujejo splošen okvir oziroma model za pojasnitev upada zaupanja v vlado in politične institucije (slika 1.1). Zadovoljstvo javnosti z reprezentativnimi institucijami je odvisno od informacij, ki so jim izpostavljeni državljani, meril, po katerih javnost vrednoti vlado in politiko ter dejanskega delovanja teh institucij. Tako je lahko upad zadovoljstva javnosti posledica spremembe katere koli od naštetih spremenljivk (Putnam in drugi 2000, 23).

Slika 3.2: Pojasnitev zaupanja v vlado in politične institucije: model

Vir: Putnam in drugi (2000, 23).

Za pojasnitev upada zaupanja državljanov v institucije in vlado Newton in Norris (2000, 72) v svoji raziskavi podpreta teorije, ki se osredotočajo na uspešnost vlad in političnih institucij v nasprotju s teorijami, ki upad pojasnjujejo z družbeno-psihološkim modelom, pa tudi napram

tistim teorijam, ki izgubo zaupanja v institucije pojasnjujejo s kulturnimi in družbenimi razlagami.

Upad zaupanja po njenem mnenju najbolje pojasnimo z modelom institucionalne uspešnosti. Ta se osredotoča na delovanje vlad kot ključa do razumevanja zaupanja državljanov v vlade. Zaupanje v tem primeru ni niti osebnostna lastnost niti neposreden produkt družbenih razmer, ki so povezane z demokratično kulturo ali dobro razvitim socialnim kapitalom. Ker so vsi državljani izpostavljeni vladnim ukrepom, pa je verjetno, da bo zaupanje v politične institucije naključno porazdeljeno med različnimi tipi osebnosti in različnimi kulturnimi in družbenimi tipi. Vladne institucije, ki delujejo dobro, bodo verjetno izzvale zaupanje državljanov, medtem ko tiste, ki delo opravljajo slabo ali neučinkovito, med državljani ustvarjajo občutek nezaupanja ali nizko zaupanje. Model institucionalne uspešnosti predpostavlja, da splošna javnost prepozna, če vlada in politične institucije delujejo dobro ali slabo in v skladu s tem tudi ustrezno reagira (Newton in Norris 2000, 61).

3.1.3 (Ne)zaupanje v institucije v novonastalih demokracijah

Kultura zaupanja se pogosteje pojavlja v demokraciji kot v katerem koli drugem političnem sistemu. Demokratični režim namreč opira svojo verodostojnost predvsem na dveh merilih, in sicer na odgovornosti in vnaprejšnji obvezi.

1) Demokracija ponuja bogat kontekst odgovornosti; v demokraciji se ne zanašamo na etičnost delovanja elit, ampak na politične, ustavne stroje odgovornosti.

2) Demokracija z vezavo na stabilno ustavo ustvarja kontekst vnaprejšnje obveznosti. Demokracija ne samo da vzbuja zaupanje, ko je kultura zaupanja enkrat vzpostavljena, ampak tudi pomaga vzdrževati demokracijo naprej (Sztompka 1999, 140–146).

Sztompka (1999, 146–148) vidi zaupanje kot predpogoj za demokracijo, prepoznava namreč različne demokratične prakse, ki zahtevajo določeno mero zaupanja:

1) demokracija zahteva komunikacijo med državljani; izmenjavo mnenj, oblikovanje političnih odločitev, artikulacijo politične podpore in tako dalje;

2) demokracija zahteva toleranco; sprejemanje drugačnosti, spoznanje, da obstaja množica različnih mnenj, načinov življenja, okusov in tako dalje. Ker zaupanje ljudi navdaja z večjim občutkom varnosti in sigurnosti, omogoča, da ljudje lažje sprejmejo razlike kot prednosti in ne kot grožnje;

3) demokracija konflikte in boje nadomesti s kompromisi in konsenzom kot glavnima mehanizmoma za oblikovanje in sprejemanje politik. Za sprejemanje kompromisov in konsenza je potrebno sodelovanje partnerjev in neka skupna pravila igre oziroma neka skupna platforma, na kateri sodelujoči gradijo skupno sprejete rešitve. V teh okoliščinah pride do zaupanja, ki pomeni strinjanje sodelujočih, da upoštevajo ta pravila igre; zaupanje je hkrati tisto, ki omogoči, da predvidevamo o integriteti in dobri volji drugih;

4) demokracija zahteva neko raven civiliziranosti javnih sporov, za kar je potrebno skupno zaupanje;

5) demokracija zahteva participacijo, saj potrebuje aktivne državljane, pripravljene za vključevanje v demokratične institucije, pa tudi združenja in organizacije civilne družbe. Državljska participacija nujno potrebuje neko mero zaupanja v politični sistem, poštenost pravil in tudi v sodržavljane;

6) demokracija potrebuje izobražene državljane. Učinkovita demokratična participacija, že v najbolj osnovni obliki – volitve – zahteva precejšnje mero informacij, znanja, sposobnosti vrednotenja in preudarnosti. Da bi ljudje pridobili družbene kompetence, morajo zaupati virom političnih informacij in znanja, verjeti morajo v resničnost in avtentičnost javnih sporočil, pravilnost statističnih podatkov, kredibilnost medijev in tako dalje.

Zaupanje v politične institucije je lažje zgraditi v starejših in bolj stabilnih demokracijah kot v mladih oziroma manj stabilnih demokracijah (Toney Purta 2004, 14). V postkomunističnih državah je bila demokratizacija proces, ki se je rezultiral v vzpostavitvi demokratičnih političnih sistemov, podobnih tistim, ki jih imajo zahodne evropske države. Gre za proces spreminjanja režima od začetka do konca, vključujoč koncept tranzicije in konsolidacije. Konsolidacija demokracije omogoča vzpostavitev novih demokratičnih institucij, vzpostavitev demokratičnih pravil in postopkov ter splošno sprejetje demokratičnih vrednot.

Za države v tranziciji je preoblikovanje političnih institucij še posebej pomembno, saj je uspeh demokratizacije v veliki meri odvisen od tega, ali te institucije javnost vidi kot uspešne (Haček in Kukovič 2013, 302–303; Kukovič 2013, 20; Brezovšek 2000, 239).

V državah srednje in vzhodne Evrope, ki so komunistični režim zamenjale z demokratičnim, pretirano zaupanje nikoli ni bil resen problem. Bolj se problem kaže v poskusu, da bi države premagale trajni cinizem in nezaupanje, ki sta zapuščina polstoletne nedemokratične vladavine. Državljeni v srednji in vzhodni Evropi, imajo dober razlog za nezaupanje v politične in družbene institucije, saj jih je večina skoraj vse življenje živela v avtoritarnem režimu, kjer so morali lastne interese podrediti interesom Komunistične partije (Kukovič 2013, 23; Offe 1999, 77–78).

Nove demokracije v srednji in vzhodni Evropi ne obstajajo dolgo, vendar pa obstajajo dovolj dolgo, da lahko državljani razlikujejo novonastale institucije od institucij iz preteklih režimov, in si tako ustvarijo vsaj preliminarne presoje o razlikah. To lahko samo po sebi ustvari mero zaupanja ali vsaj kaljenje nezaupanja. Dolgoročno zaupanje si je potrebno prislužiti, in sicer na osnovi uspešnega dela, medtem ko je kratkoročno zaupanje ljudstva do vlade lahko tudi podedovano (Kukovič 2013, 24).

V vseh novih demokracijah je v splošnem mogoče opaziti visoko stopnjo nezadovoljstva z demokracijo kot tako. Tudi v srednje- in vzhodnoevropskih državah članicah Unije več kot polovica državljanov ni zadovoljna z demokracijo v državi. Nezadovoljstvo je lahko sicer povezano z rezultati demokratične tranzicije in konsolidacijskih procesov in ne toliko z demokracijo kot tipom družbeno-političnih odnosov. V tem primeru se lahko nezadovoljstvo kaže preko obstoječih mehanizmov, kot so volitve, referendumi in podobno. Včasih nezaupanje ni vezano samo na demokratični sistem, ampak gre za posebljanje demokracije na primer ključnih institucij, kot so vlada, parlament in politične stranke. Splošno zaupanje v politiko se odraža tudi v zaupanju v večje politične institucije. Pri pregledu celotne Evropske unije je mogoče opaziti, da so stopnje zaupanja v tri glavne politične institucije zelo nizke; delna izjema so severne države članice (Kukovič 2013, 24–26).

3.1.4 Institucije demokratične ureditve

Pričujoče magistrsko delo se osredotoča na zaupanje mladih v temeljne institucije demokratične ureditve, zato se pred empiričnim delom naloge posvečamo tudi pojasnitvi pojma institucije.

Institucije so »kompleksne družbene ustanove, ki pomembno določajo vzorce vedenja in razmerij oziroma odnosov med ljudmi« (Toš 1999, 237; Toš 1996; 546).

Skozi institucije je družbeno delovanje časovno bolj stabilno, učinkovitejše, normirano, predvidljivo in na videz samodejno. Ker so institucije usmerjene k trajnosti, so predpostavka sleherne kulture. Skozi le-te družbe zagotavljajo obstoj svojih vsebin ter vzgojo in izobraževanje svojih pripadnikov znotraj nekega sistema. Institucije po drugi strani težijo tudi k osamosvajanju, s svojo obstojnostjo pa določajo okvire delovanja njihovim nosilcem. Družbene spremembe in spremenjene motivacije seveda vplivajo na spreminjanje institucij in posledično tudi na spreminjanje odnosa do njih (Toš 1999, 237).

Toš (1999, 238) meni, da je pri obravnavi zaupanja v institucije posebej pomembno, da izhajamo iz funkcionalne razvrstitve institucij in razlikujemo med političnimi institucijami, ki so utemeljene z ustavo. Te institucije so v demokratičnem sistemu še posebej pomembne, ker omogočajo državljanom vključitev njihovih interesov in zagotovitev njihovih pravic. Na drugi strani pa razlikujemo zasebne institucije, ki se oblikujejo v civilni družbi. Razlikovati je potrebno še med institucijami in njihovimi nosilci, saj lahko izražanje nezaupanja na sistemski oziroma splošni ravni spremlja nezaupanje v institucije na osebni ravni; gre torej za nezaupanje v konkretne nosilce funkcij oziroma izvajalce normativnih funkcij konkretne institucije.

V literaturi o zaupanju v institucije sicer najdemo različne delitve institucij - na vladne in nevladne, politične in zasebne ter politično-upravne in zasebne (Toš 1999; Kukovič 2013; Prebilič in drugi 2013).

Wu in drugi (2012, 6) v svoji raziskavi institucije razdelijo na politične institucije, kamor sodijo predsednik ali predsednik vlade, parlament, sodišča in politične stranke. Te institucije po njihovem mnenju pokrivajo ključne institucionalne značilnosti političnega sistema, vključno z institucijami, povezanimi z izvršilno, zakonodajno in sodno vejo oblasti. Politične stranke sicer formalno niso institucije, vendar pa v modernih državah politiko izvajajo politične stranke, in sicer ne glede na to, ali gre za enostrankarsko avtoritarno državo (na primer Kitajska, Vietnam, Kambodža) ali liberalno demokracijo (Japonska, Tajvan, Južna Koreja). Pod drugi tip institucij avtorji štejejo institucije, ki so manj politične narave, ampak so bistvene za normalno delovanje države. Gre za upravne institucije, mednje pa sodijo nacionalna vlada, lokalna uprava, javna uprava, vojska in policija. Razen nacionalne vlade, ki jo sestavljajo različne politične stranke, kar lahko pomeni politične posledice, so vloge teh institucij nevtralne oziroma nepolitične. Po mnenju avtorjev zaupanje v te institucije odraža stališče javnosti o vladnih uradnikih in državnem aparatu. Tretja vrsta institucij (najmanj politični tip institucij), ki pa še vedno predstavlja pomemben del javne sfere oziroma javnega prostora, so množični mediji (na primer časopis in televizija).

Povsem drugače Purta in drugi (2004, 7–8) v svoji raziskavi institucije razdelijo na: 1) vladne institucije, kamor uvrstijo nacionalno vlado, nacionalni parlament in lokalno vlado; 2) pravosodne institucije, kamor uvrstijo sodišča in policijo in 3) politične stranke.

Orselli in Sipahi (2014, 597) v svoji obširni študiji o zaupanju mladih v Turčiji vse institucije razvrstita kar pod administrativne institucije, kamor uvrstita tako predsednika, turško vojsko, policijo, univerze, vlado, bolnice, izobraževalne institucije, sodišča, politične stranke, davčne službe, pa tudi nevladne organizacije in medije.

V magistrskem delu smo v nadaljevanju⁵ sledili razdelitvi institucij po vzoru avtorjev Wu Chen-Chia, Chang in Weatherall (2012) in pod institucije demokratične ureditve razumemo: 1) politične institucije (predsednik države, parlament, sodišča in politične stranke); 2) upravne institucije (nacionalna vlada, občinske oblasti, vojska in policija); za razliko od zgoraj navedenih avtorjev smo v našo raziskavo dodali še varuha človekovih pravic, ki je v naši državi prav tako ena izmed temeljnih institucij.

⁵ Glej empirični del.

3.2 (Ne)zaupanje v institucije med mladimi

3.2.1 Pojem mladi

Statistični urad Republike Slovenije v skupino mladih uvršča vse, ki so stari med 15 in 29 let. Se pa opredelitve mladosti med evropskimi državami razlikujejo (Lavrič in drugi 2010, 70).

Iqbal (2012, 375) razlaga, da je v sociologiji mladost definirana kot prehodno stanje med otroštvom in odraslo dobo in da Svetovna zdravstvena organizacija (WHO) označuje kot mlade ljudi tiste, ki so stari med 15 in 34 let. V Pakistanu (kjer avtor preučuje mlade) pa so mladi vsi, ki so stari med 15 in 29 let.

Orselli in Sipahi (2004) v raziskavi zaupanja mladih v administrativne institucije v Turčiji med mlade uvrstita vse stare med 18 let in 25 let.

V raziskavi Politična participacija mladih v Evropi (Sora 2005), kjer prav tako med drugim raziskujejo politično zaupanje mladih v nekaterih evropskih državah, vključijo v skupino mlade med 15. in 25. letom starosti.

Torney-Purta in drugi (2004) v svoji raziskavi o zaupanju v vladne institucije in državljanškemu udejstvovanju analizirajo mlade v starosti 14 let, za katere uporabijo izraz najstniki in ne mladi.

Avtorji Wu in drugi (2012) v svoji raziskavi merjenja političnega zaupanja mladih v Aziji definirajo mlade kot vse tiste, ki so stari manj kot 30 let. Slednjemu smo sledili tudi v magistrskem delu.

3.2.2 Mladi in (ne)zaupanje

Preporod skrbi za razvoj državljanstva pri mladih je mogoče časovno umestiti v obdobje od konca hladne vojne naprej. Politična negotovost je povzročila iskanje novega političnega reda, katerega obrisi so bili izoblikovani v smislu demokratične vlade in tržnega kapitalizma.

Komentatorji, ki so opazovali razvoj dogodkov po letu 1989, so prišli do ugotovitve, da demokracije in kapitalizma ni tako zlahka pretvoriti v vladne prakse ali zavezanost državljanov. Nove generacije morajo izvedeti, kaj demokratično državljanstvo pomeni, in ugotoviti, kako lahko zadovoljijo svoje potrebe znotraj zahtev kapitalističnega sistema (Youniss in drugi 2002, 122).

Pospešene spremembe po koncu hladne vojne so ustvarile nov val globalizacije. Zahodne države in Japonska z izkušnjami v globalnem sistemu širijo svoj vpliv na vse strani sveta in s tem omogočajo nove priložnosti kot na primer v proizvodni zmogljivosti, hkrati pa motijo kulturne tradicije drugih držav. To širjenje je omogočila revolucija informacijske in komunikacijske tehnologije, ki prodira v prej izolirane geografske kraje in na tak način v trenutku prenaša ideje in dogodke od severa proti jugu in od zahoda proti vzhodu. Tudi druge spremembe vplivajo na politično okolje, v katerem odraščata današnja mladina. Ponovno so se pojavila stara sovraštva med močnimi državami, prav tako je ekonomski kaos terjal življenja in povzročil valove izseljevanja iz juga in vzhoda na sever in zahod. Čeprav je na svetu mir, je očitno, da še vedno ostaja velika nestabilnost (Youniss in drugi 2002, 122–123).

Iz zgoraj navedenih razlogov so državljanske kompetence⁶ zopet postale zanimiva tema za družboslovce. Ko se struktura vlade in oblika gospodarstva spreminjata, državljanstvo kot tako ni več nekaj samoumevnega in ga ne moremo jemati kot nekaj, kar starejše generacije po tradiciji prenesejo na mlajše generacije. Tako je na primer v nekdanjih socialističnih blokovskih narodih prehod v demokracijo postavil starejšo generacijo ob bok mlajši. Gre za učence novega sistema, v katerem morajo biti odločitve oblikovane na podlagi tega, kaj je potrebno ohraniti in kako prilagoditi stare prakse novemu sistemu. V uveljavljenih zahodnih demokracijah so prav tako potrebne velike spremembe, ker se narodi soočajo z demografskimi, kulturnimi in gospodarskimi izzivi, ki jih je prineslo novo tisočletje (Youniss in drugi 2002, 123).

Povsod po svetu si mladi delijo delež bremena vzpostavljanja državljanskega reda, ki mora biti prilagojen razvijajoči se prihodnosti, pa tudi preteklosti. Pri tem je potrebno sodelovanje med mladimi ljudmi in starejšo generacijo, saj lahko novim silam le tako vnesemo tradicijo. Medtem ko svet išče nova načela političnega reda, mora današnja mladina pridobiti

⁶ Izraz državljanske kompetence se nanaša na razumevanje delovanja vlade, na pridobivanje znanj, ki omogočajo državljanom, da sodelujejo v vladi in omogočajo posameznikom, da se družijo, razpravljajo in sodelujejo pri spodbujanju njihovih interesov v okviru demokratičnih načel (Youniss in drugi 2002, 124).

državlanske kompetence in tudi ustvarjati politično pot k stabilni strukturi v prihodnosti (Youniss in drugi 2002, 123).

Udeležba v politiki povečuje kompetence/spretnosti in državljanstvo mladih. Da mladi ne želijo biti del demokratičnega procesa, je povsem napačno razmišljanje; ravno nasprotno – mladi čutijo, da je to njihova dolžnost, vendar pa se zavedajo, da imajo zelo malo moči za sodelovanje. To pomanjkanje politične učinkovitosti mladih vpliva na njihov odnos in stališča do demokracije. Mladi ne zaupajo sindikatom, političnim strankam in vladi, ker so le-ti dovolj pooblaščen, da lahko vplivajo na odločevalske procese (Collin 2008; Iqbal 2012, 377).

Mnogi državljani, vlade in predstavniki mednarodne skupnosti pogosto vidijo mlade kot del problema in ne kot del rešitve, zlasti v državah, kjer se soočajo s konflikti. V takšnih družbah so mladi v nižjem položaju, zatirani in imajo malo ali skoraj nič možnosti v političnem razvoju. Pogosto se problem kaže tudi v tem, da vladni in izvoljeni uradniki ne vključujejo mladih državljanov. Ko mladi poskušajo usmeriti svoje politične želje, vladni uradniki skrb mladih enostavno spregledajo (Bryan 2007; Iqbal 2012, 377).

V zadnjih letih je po podatkih številnih mednarodnih študij mogoče zaznati precejšen upad zanimanja mladih za politične in družbene dogodke. Nezanimanje mladih vodi tudi v povečano nezaupanje le-teh v vlade in njene institucije. Izrednega pomena je zato pravilno usmerjanje mladih k ustaljenim oblikam participacije in zagotavljanje pravičnega delovanja le-teh (Orselli in Sipahi 2014, 591).

3.2.3 Dosedanje raziskave (ne)zaupanja v institucije med mladimi

Raziskovanje zaupanja mladih v institucije, pa naj si bodo to institucije civilne družbe ali institucije, ki so utemeljene na ustavah, je v zadnjih letih dokaj pestro, predvsem v tujini (Slovenija še zaostaja). Pri pisanju magistrskega dela smo naleteli na številne raziskave, spodaj izpostavljam ugotovitve nekaterih izmed teh raziskav iz različnih delov sveta, ki so se nam zdele vsebinsko komplementarne in zanimive.

V Aziji so avtorji Wu in drugi (2012) merili stopnjo političnega zaupanja mladih in pri tem uporabili podatke iz azijskega barometra (ankete so bile izvedene med letoma 2010 in 2012, in sicer v dvanajstih državah in regijah). Raziskava je v celoti zajela štiri vrste režima,

vključno z liberalno demokracijo (Japonska, Južna Koreja, Tajvan), volilno demokracijo (Mongolija, Indonezija, Filipini in Tajska), avtoritarnim režimom (Malezija, Singapur) in enopartijskim avtoritarnim režimom (Kambodža, Vietnam in Kitajska). Mladost oziroma Za mlade so avtorji določili za vse, ki še niso dopolnili 31. leta starosti, in sicer z namenom, da so skupino mladih primerjali z ostalimi generacijskimi skupinami. V splošnem ima azijska mladina višji nivo zaupanja v sodne institucije (kar 6 % več kot odrasli in 9 % več kot starejši) kot druge generacije, podobno ugotovijo tudi pri zaupanju v izvršilno in zakonodajno vejo oblasti. Mladina v Aziji ima sicer nižji nivo zaupanja v lokalno oblast in policijo kot druge generacije, medtem ko ima v vojsko (podobno kot druge generacije) precej visok nivo zaupanja. Mladi tudi veliko bolj zaupajo javnim uslužbencem kot ostale generacije. Ne glede na politični sistem proučevane države v Aziji so avtorji prišli do ugotovitve, da je vsesplošno institucionalno zaupanje mladih zelo nizko.

V Pakistanu so na Univerzi v Sargodhi izvedli raziskavo o politični drži med izobraženo mladino, in sicer med 178 študenti. Ključne ugotovitve so bile, da mladina sicer ima željo po sodelovanju in izkazuje zanimanje za politiko, vendar pa so mladi nezadovoljni s trenutno politično situacijo in se ne strinjajo s politiko vlade. Raziskava je pokazala, da glede politikov in političnih strank mladi niso optimistični. Okoli 15,2 % vprašanih se je močno strinjalo s trditvijo »rad se pogovarjam in poslušam o politiki« in okoli 43,8 % vprašanih se je strinjalo s trditvijo »rad se pogovarjam in poslušam o politiki« kar pomeni, da več kot polovica mladih v Pakistanu rada govori in posluša o politiki. Prav tako se velika večina mladih v Pakistanu strinja s tem, da jim je zelo pomembno, kako vlada vodi državo. Velika večina mladih v Pakistanu meni, da bi bila ključnega pomena sprememba oziroma reformacija trenutnih političnih institucij v državi. Prav tako menijo, da politike ne zanima mnenje državljanov, da jih zanimajo pravzaprav samo njihovi glasovi (na volitvah). Več kot polovica mladih v Pakistanu še meni, da so politične stranke korupcijsko omadeževane (Iqbal 2012).

V Evropi so avtorji združili podatke iz anket, opravljenih v različnih evropskih državah na temo Politična participacija mladih v Evropi. V njihovem poročilu naletimo tudi na zaupanje v institucije med mladimi. Podatke o zaupanju mladih so zbirali v Avstriji, Estoniji, na Finskem, v Franciji, Nemčiji, Italiji, na Slovaškem in v Veliki Britaniji, in sicer je bila tema zaupanje v politične stranke, parlament in politike. Splošni zaključki raziskave so pokazali, da je v vseh obravnavanih državah raven zaupanja v parlament višja kot v politične stranke in politike (izjema je le Slovaška). Raven zaupanja mladih v politične stranke v Avstriji je v

splošnem razmeroma nizka; samo 13 % vprašanih političnim strankam zaupa, medtem ko jim kar 40 % vprašanih ne zaupa. Raven zaupanja v parlament je rahlo višja, saj 20 % vprašanih vanj zaupa, medtem ko 30 % mladih vanj ne zaupa. V politike mladi v Avstriji ne zaupajo, samo 11 % je namreč takšnih mladih, ki politikom zaupajo. V Estoniji mladi bolj zaupajo v parlament kot pa v politike in politične stranke; samo 9 % vprašanih zaupa v politične stranke, medtem ko 52 % vprašanih vanje ne zaupa. 24 % vseh vprašanih mladih v Estoniji zaupa v parlament, 36 % vanj ne zaupa. Zaupanje v politike prav tako ne dosega visoke ravni, samo 9 % vprašanih namreč zaupa v politike, medtem ko kar 59 % mladih vanje ne zaupa. Tudi v Franciji raven zaupanja med mladimi ni posebno visoka. Samo 8 % mladih zaupa v politične stranke, medtem ko jim kar 58 % ne zaupa. 14 % mladih zaupa parlamentu, medtem ko jih je 52 % izrazilo nezaupanje; v politike zaupa komaj 8 % vprašanih, kar 65 % mladih v Franciji pa politikom zaupanje odreja.. Tudi v Italiji je stanje zaupanja mladih precej slabo; 11 % mladih zaupa političnim strankam, 19 % zaupa v parlament in samo 7 % mladih zaupa politikom. Tudi na Slovaškem je nivo zaupanja v vse tri obravnavane kategorije zelo slab; 6 % mladih zaupa v politične stranke, 61 % jih ne zaupa. Nič več kot 7 % mladih zaupa v parlament, medtem ko 56 % v parlament ne verjame. Kar se tiče zaupanja v politike, pa jim zaupa samo 5 % mladih, kar 71 % mladih pa v politike ne zaupa. V Veliki Britaniji podobno kot v drugih državah mladi v politične stranke ne zaupajo (6 % zaupa, 52 % ne zaupa). Parlament v Veliki Britaniji doseže malo višjo stopnjo zaupanja med mladimi, in sicer mu zaupa 18 % mladih, 38 % pa ne. Podobno kot v preostalih državah tudi v Veliki Britaniji mladi politikom ne zaupajo (zaupanje vanje je izrazilo le 9 % vprašanih) (SORA 2005).

Raziskava projekta Latinskoameriško javno mnenje je pokazala, da je prav mladina tisti segment prebivalstva, ki je najbolj oddaljen od volilnega procesa in tudi najbolj kritičen in nezaupljiv do političnih institucij. Raven zaupanja ključnim institucijam reprezentativne demokracije (kot na primer parlamentu ali političnim strankam) je izjemno nizka. Odstotek mladih, ki tem institucijam zaupajo se giblje okrog 10 %. Vendar pa je tudi ta raziskava pokazala, da mlade sicer skrbijo gospodarska in ekonomska vprašanja (IDEA 2013).

V Združenih državah Amerike zaupanje v institucije preverjajo redno vsako leto. Od leta 2010 do leta 2014 je med mladimi Američani, starimi med osemnajst in devetindvajset let, zaupanje v institucije močno upadlo in doseglo zgodovinsko gledano najnižje vrednosti. Med mladimi je najbolj upadlo zaupanje v predsednika in ameriško vojsko. Samo v letu od 2013 do 2014 je zaupanje v predsednika Združenih držav Amerike upadlo iz 39 % na 32 %,

zaupanje v ameriško vojsko iz 54 % na 47 %, zaupanje v vrhovno sodišče pa iz 40 % na 36 %. Leta 2014 je bila raven zaupanja med mladimi Američani sledeča; v predsednika države je zaupalo ali zaupalo večino časa 32 % mladih, v ameriško vojsko 47 % mladih, v ameriški kongres komaj 14 %, v vrhovno sodišče 36 %, v federalno vlado 20 %, v državne vlade (države iz katere prihaja posamezni vprašani) 28 % in v lokalne vlade 33 % vprašanih (Harvard Public Opinion Project 2014).

Avstralska volilna komisija je v svojem poročilu zapisala, da mladi politikom ne zaupajo, ker menijo, da politikov mladi v resnici sploh ne zanimajo in, da se politiki v parlamentu obnašajo nestrokovno. Mladi politike vidijo kot osebe, ki večkrat prelomijo obljube, so lažnivci in kot ljudji, ki govorijo eno, delajo pa drugo. Sicer pa se avstralska mladina izogiba udeleževanja volitev; tako je tudi v predelih Avstralije, kjer je udeležba na volitvah zakonsko obvezna (IDEA 2013).

Podobne so ugotovitve, ki prihajajo iz afriškega kontinenta. Afrika predstavlja še posebej zaskrbljujoč scenarij, saj je približno 65 % afriškega prebivalstva mlajših od 35 let, in več kot 35 % prebivalcev je starih med 15 in 35 let. Leta 2011 so v študiji Afriški barometer o politični participaciji mladih prišli do enakih ugotovitev kot v študijah, izvedenih v drugih delih sveta; mladi v Afriki se manj udeležujejo volitev in se počutijo oddaljeni od političnih strank in politikov (IDEA 2013).

4 (NE)ZAUPANJE V TEMELJNE INSTITUCIJE MED MLADIMI V SLOVENIJI

4.1. Analiza (ne)zaupanja študentov v temeljne institucije

4.1.1 Uvod v analizo

Za potrebe lastne raziskave smo empirične podatke o (ne)zaupanju mladih v temeljne institucije demokratične ureditve zbirali s pomočjo anketnega vprašalnika.⁷

Najprej smo v mesecu februarju izvedli testno anketiranje v enem izmed 4. letnikov na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani z namenom, da ugotovimo, ali se pri našem vprašalniku pojavljajo morebitne napake. Testno anketiranje je bilo izvedeno uspešno, zato smo v marcu nadaljevali z zbiranjem podatkov med preostalimi študenti 4. letnikov na Fakulteti za družbene vede.⁸

Za študente 4. letnikov FDV smo se odločili iz več praktičnih razlogov:

- 1) študentje imajo skozi študij obvezne in izbirne vsebine, ki vključujejo predmete s področja politologije, ekonomije, sociologije, psihologije, zgodovine, matematike in podobnega. Sam proces študija je zasnovan interdisciplinarno, kar študentom omogoča osvajanje različnih vsebin ne glede na smer študija;
- 2) študentje te fakultete so zaradi narave samega študija bolj aktivni, ozaveščeni in zmožni kritičnega razmišljanja. Skozi študij pridobivajo znanja in informacije o temeljnih državljskih pravicah, o delovanju procesov oblikovanja in izvajanja politik (tako na lokalnem kot na nacionalnem nivoju) in tudi o tem, kako lahko uveljavljajo svoje pravice in izkoristijo priložnosti;
- 3) zaradi časovne omejitve (ter tudi finančne in materialne omejitve) smo empirično raziskavo zastavili tako, da je bila izvedljiva za eno osebo.

⁷ Anketni vprašalnik je del prilog.

⁸ V nadaljevanju tudi FDV.

Anketiranih je bilo 155 študentov z različnih študijskih smeri, in sicer Politologija - analiza politik in javna uprava, Novinarstvo, Analitska sociologija, Komunikologija - medijske in komunikacijske študije, Evropske študije, Obramboslovje, Mednarodni odnosi.

Anketni vprašalnik je bil sestavljen in treh vprašanj zaprtega in odprtega tipa. Z zastavljenimi vprašanji smo želeli izvedeti:

- 1) koliko študentje zaupajo posameznim temeljnim institucijam demokratične ureditve,
- 2) ali se je zaupanje študentov tekom študija, povečalo, zmanjšalo ali je ostalo enako,
- 3) kateri so trije ključni dejavniki, ki so vplivali na zmanjšanje oziroma povečanje njihovega zaupanja.

4.1.2 Analiza (ne)zaupanja v temeljne institucije demokratične ureditve med študenti

Osrednji namen prvega vprašanja v našem vprašalniku je bil, da ugotovimo:

- 1) stopnje (ne) zaupanja v temeljne institucije demokratične ureditve;⁹
- 2) katera institucija uživa med študenti največ zaupanja in v katero institucijo študentje zaupajo najmanj.

Vprašanja smo tako zastavili tudi zato, da nam omogočajo nadaljno primerjalno analizo zaupanja študentov v temeljne institucije demokratične ureditve z zaupanjem osnovnošolcev in srednješolcev (raziskava Prebilič in drugi (2013), s katero so raziskovalci v letih 2008 in 2010 pridobili podatke o zaupanju osnovnošolcev in srednješolcev v politične in upravne institucije slovenske države).¹⁰

⁹ Slika 4.3

¹⁰ Primerjalna analiza sledi v nadaljevanju magistrskega dela.

Slika 4.1: Temeljne institucije demokratične ureditve

Vir: Lastna raziskava (2015).

Za vsako izmed institucij so študentje svoje zaupanje ocenjevali na lestvici od 1 do 4, pri čemer je vrednost 1 predstavljala odgovor »nikoli«, vrednost 2 odgovor »včasih«, vrednost 3 odgovor »velikokrat« in vrednost 4 »vedno«. Poleg navedenih so imeli anketirani možnost odgovoriti tudi z »ne vem«.¹¹ Na prvo vprašanje je odgovorilo 155 študentov od skupno 155 vprašanih.

¹¹ Slednjega smo iz analize izključili.

Tabela 4.1: Zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve

	Nikoli (% odg)	Včasih (% odg)	Velikokrat (% odg)	Vedno (% odg)	Povprečna stopnja zaupanja
Vlada Republike Slovenije	16,1	64,5	14,8	1,9	1,97
Predsednik republike	12,3	48,4	34,2	2,6	2,22
Politične stranke	28,4	64,5	7,1	/*	1,79
Parlament	18,1	61,9	18,1	0,6	1,99
Sodišča	7,1	49,0	36,8	5,2	2,36
Občinske oblasti	10,3	52,9	32,9	1,3	2,20
Varuh človekovih pravic	2,6	19,4	55,5	20,0	2,88
Policija	4,5	32,9	58,1	4,5	2,63
Slovenska vojska	5,8	22,6	47,7	15,5	2,56

*Nihče od anketiranih ni odgovoril z "vedno".

Vir: Lastna raziskava (2015).

Kot smo ugotovili, je nivo zaupanja študentov v temeljne institucije demokratične ureditve takšen: (Tabela 4.1) Vlada Republike Slovenije med študenti ne uživa prav velike mere zaupanja – kar 80,6 % študentov vladi ne zaupa »nikoli« oziroma »včasih«; komaj 16,7 % študentov vladi zaupa »velikokrat« oziroma »vedno«. Povprečna stopnja zaupanja v vlado znaša 1,97.

V predsednika republike »nikoli« oziroma »včasih« ne zaupa 60,7 % vprašanih, 36,8 % jih zaupa »velikokrat« oziroma »vedno«. Povprečna stopnja zaupanja znaša pri predsedniku republike 2,22. Študentje v politične stranke skoraj v celoti ne zaupajo »nikoli« oziroma »včasih«, in sicer je takšen odgovor označilo kar 92,9 % vprašanih. Le 7,1 % študentov v

politične stranke zaupa »velikokrat«, medtem ko nihče od vprašanih ni odgovoril z »vedno«. Povprečna stopnja zaupanja za politične stranke znaša 1,79 in je hkrati najnižja povprečna stopnja (podrobneje v nadaljevanju magistrskega dela).

Parlament prav tako ne uživa posebne podpore med študenti, saj 80 % vprašanih ocenjuje, da v parlament ne zaupajo »nikoli« oziroma zaupajo »včasih«. 18,7 % študentov v parlament zaupa »velikokrat« oziroma »vedno«. Povprečna stopnja zaupanja tukaj znaša 1,99.

56,1 % študentov v sodišča ne zaupa »nikoli« oziroma zaupa »včasih«. 42 % jih v sodišča zaupa »velikokrat« oziroma »vedno«. Povprečna stopnja zaupanja znaša 2,36.

Študentje ocenjujejo, da v občinske oblasti ne zaupajo »nikoli« oziroma zaupajo »včasih« 63,2 % študentov; 34,2 % pa v občinske oblasti zaupa »velikokrat« oziroma »vedno«. Povprečna stopnja zaupanja znaša 2,20.

Za varuha človekovih pravic študentje ocenjujejo, da v 22 % »nikoli« ne zaupajo oziroma »včasih« zaupajo; dobre tri četrtine vprašanih študentov (75,5 %) pa ombudsmanu zaupa »velikokrat« oziroma »vedno«. Povprečna stopnja zaupanja v varuha človekovih pravic znaša 2,88. Slednje kaže na precej visoko povprečno stopnjo zaupanja.

Kot je razvidno iz Tabele 4.1, oba represivna organa med študenti uživata relativno visoko zaupanje, in sicer samo 37,4 % študentov v policijo ne zaupa »nikoli« oziroma »včasih«, medtem ko v slednjo zaupa »velikokrat« oziroma »vedno« 62,6 % vprašanih (več kot polovica). Povprečna stopnja zaupanja v policijo znaša 2,63. V vojsko »nikoli« oziroma »včasih« ne zaupa peščica vprašanih (28,4 %), medtem ko 63,2 % študentov v vojsko zaupa »velikokrat« oziroma »vedno«. Povprečna stopnja zaupanja v vojsko znaša 2,56.

Tabela 4.2: Povprečna stopnja zaupanja študentov v institucije in standardni odklon

	Povprečna stopnja zaupanja	Standardni odklon
Vlada Republike Slovenije	1,97	0,702
Predsednik republike	2,22	0,792
Politične stranke	1,79	0,558
Parlament	1,99	0,664
Sodišča	2,36	0,772
Občinske oblasti	2,20	0,742
Varuh človekovih pravic	2,88	0,848
Policija	2,63	0,646
Slovenska vojska	2,56	1,088

*Višja kot je povprečna stopnja zaupanja, v večji meri študentje zaupajo posamezni instituciji.

Vir: Lastna raziskava (2015).

Kot je razvidno iz Tabele 4.2, študentje v največji meri zaupajo v varuha človekovih pravic, in sicer znaša povprečna stopnja zaupanja kar 2,88. Pri tem izpostavljamo pomembno dejstvo, da gre pri varuhu človekovih pravic za personalizirano institucijo oziroma institucijo, v kateri pomembno vlogo igra konkretna oseba – varuh človekovih pravic. To je pri obravnavi zaupanja v institucije še posebej pomembno, saj – kot razlaga Toš (1999, 238) – gre v tem primeru za zaupanje na osebni ravni oziroma za zaupanje v konkretne nosilce oziroma izvajalce normativnih funkcij konkretne institucije. Če ta oseba ravna v skladu s pravili in učinkovito, bodo torej državljani prepoznali to kot dobro lastnost te institucije in v to institucijo tudi izkazovali večje zaupanje.

Najnižjo stopnjo zaupanja lahko opazimo pri političnih strankah, kjer povprečna stopnja zaupanja znaša 1,79. Tudi tukaj se lahko opremo na Toševe ugotovitve (1999, 238) in opozorimo na pomembno dejstvo, da v političnih strankah državljani pogosto vidijo konkretne nosilce funkcij. Ne gre torej v prvi vrsti za institut političnih strank kot takšnih, pač pa za personaliziranost političnih strank. V veliki meri državljani v delovanju političnih strank vidijo in vrednotijo predvsem delo in dejanja predsednikov političnih strank oziroma nosilcev pomembnejših funkcij v strankah. Zatorej (ne)zaupanje v politično stranko lahko pomeni tudi (ne)zaupanje v predsednika politične stranke.

Zaupanje študentov v ostale institucije lahko razdelimo na tiste, pri katerih se povprečna stopnja zaupanja giblje nad 2 in v katere študentje torej zaupajo v večji meri in tiste, katerih povprečna stopnja zaupanja se giblje pod 2 in v katere študentje zaupajo v manjši meri.

Najnižje stopnje zaupanja lahko tako poleg političnih strank zasledimo pri vladi (1,97) in parlamentu (1,99). Višje stopnje zaupanja pa se pokažejo pri občinskih oblasteh (2,20), predsedniku države (2,22), sodiščih (2,36), policiji (2,63), slovenski vojski (2,56) in varuhu človekovih pravic (2,88).

Najvišji standardni odklon lahko opazimo pri vojski (1,088), kar pomeni, da so bili študentje pri tej instituciji pri izražanju svoje ocene o zaupanju najbolj neenotni. Najnižji standardni odklon opazimo pri zaupanju v politične stranke (0,558). To pomeni, da so bili tukaj študentje pri podajanju ocene o lastnem zaupanju najbolj usklajeni. Iz tega lahko sklepamo, da so politične stranke izmed vseh obravnavanih institucij s strani študentov usklajeno ocenjene kot najmanj zaupanja vredne; opozorimo na dejstvo, da imajo slednje tudi najnižjo povprečno stopnjo zaupanja med študenti. Prav tako lahko opazimo majhen standardni odklon pri parlamentu (0,664) in vladi (0,702), ki imata med študenti tudi sicer obe zelo nizko povprečno stopnjo zaupanja.

Splošna raven zaupanja v temeljne institucije demokratične ureditve med študenti je (sodeč po povprečnih stopnjah zaupanja v posamezne institucije) razmeroma nizka. Povprečne stopnje zaupanja študentov namreč pri nobeni izmed institucij ne presežejo vrednosti 3 oziroma 4. Omenimo, da je bila stopnja zaupanja merjena na lestvici od 1 do 4; vrednost 1 predstavlja najnižjo možno stopnjo zaupanja, medtem ko vrednost 4 predstavlja najvišjo možno stopnjo zaupanja med anketiranimi v naši analizi.

4.1.3 Upad oziroma povečanje zaupanja skozi študij

Drugo vprašanje je bilo zaprtega tipa. Študentje so odgovarjali na vprašanje o tem, ali se je tekom študija njihovo zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve povečalo, zmanjšalo ali je ostalo enako. Pri tem je vrednost 1 predstavljala odgovor »zelo zmanjšalo«, vrednost 2 »zmanjšalo«, vrednost 3 »ostalo enako«, vrednost 4 »povečalo« in vrednost 5 »zelo povečalo«. Na vprašanje je odgovorilo 155 študentov od skupno 155 vprašanih.

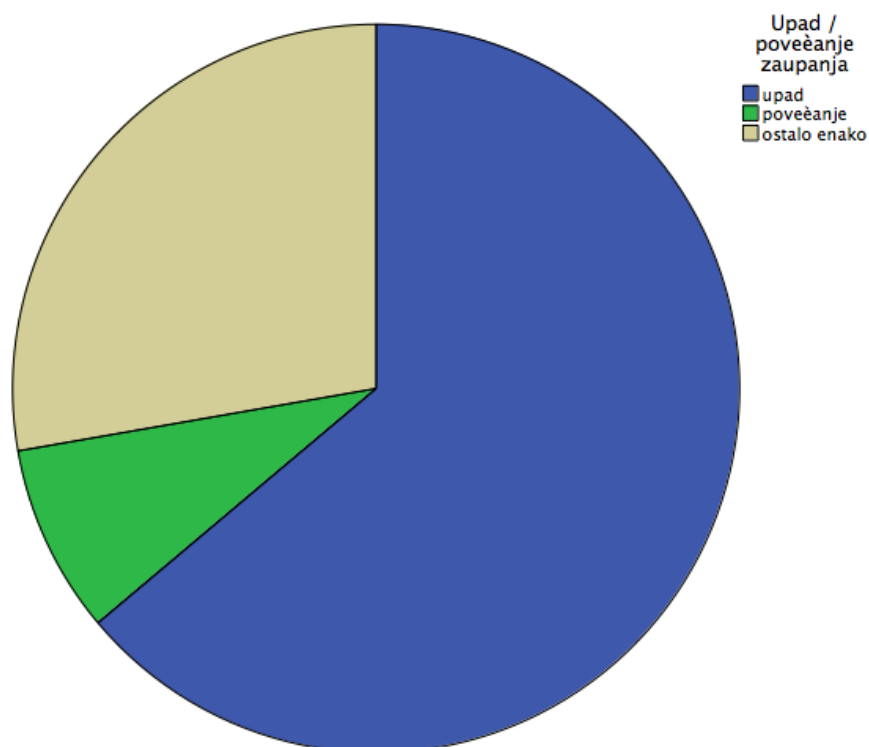
Tabela 4.3: Upad/povečanje zaupanja v institucije

	% odgovorov
Zelo zmanjšalo	11,0
Zmanjšalo	52,9
Ostalo enako	27,7
Povečalo	7,7
Zelo povečalo	0,6

Vir: Lastna raziskava (2015).

Iz Tabele 4.3 je razvidno, da 11 % študentov ocenjuje, da se je njihovo zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve tekom študija zelo zmanjšalo. 52,9 % študentov trdi, da se je njihovo zaupanje v času študija zmanjšalo. 27,7 % študentov ocenjuje, da je njihovo zaupanje ostalo enako. Če pogledamo, koliko je takšnih študentov, ki ocenjujejo, da se je njihovo zaupanje tekom študija povečalo, opazimo, da je ta odstotek zelo nizek, in sicer znaša komaj 7,7 %. Zaupanje v institucije se je zelo povečalo samo pri 0,6 % anketirancev.

Grafikon 4.1: Grafični prikaz upada/povečanja zaupanja študentov

Vir: Lastna raziskava (2015).

Kot je razvidno iz Grafikona 4.1, je mogoče med študenti opaziti kar precejšen upad zaupanja tekom študija. Kar 63,9 % študentov namreč ocenjuje, da se je njihovo zaupanje v času študijskega procesa zmanjšalo. To predstavlja več kot polovico vseh vprašanih. 27,7 % študentov meni, da je njihovo zaupanje ostalo enako. Med anketiranimi pa je le 8,4 % študentov, pri katerih se je v času študija zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve povečalo.

4.1.4 Dejavniki, ki vplivajo na upad/povečanje zaupanja študentov

Tretje vprašanje smo zastavili kot odprto vprašanje, saj smo želeli pridobiti podatke o tem, kateri so ključni dejavniki, ki so vplivali na upad oziroma povečanje zaupanja v temeljne institucije demokratične ureditve študentov. Respondente smo prosili za zapis treh ključnih dejavnikov, ki po njihovem mnenju vplivajo na povečanje oziroma upad zaupanja. Na vprašanje je odgovorilo 112 študentov (72,3 %) od skupno 155 vprašanih (študentje, katerih zaupanje je tekom študija ostalo enako, na tretje vprašanje niso odgovarjali).¹² Tu je treba še

¹² Tretje vprašanje se je navezovalo na drugo vprašanje. Na slednjega so odgovarjali samo študentje, ki so pri drugem vprašanju odgovorili z »zelo zmanjšalo«, »zmanjšalo«, »povečalo« in »zelo povečalo«.

opozoriti, da vsi vprašani niso navedli po treh dejavnikov – nekateri posamezniki so se odločili le za enega ali dva ključna dejavnika, ki sta po njihovem mnenju najbolj vplivala na upad/povečanje njihovega zaupanja v institucije.

V nadaljevanju bomo tako za upad kot za povečanje izpostavili dejavnike, ki so se pojavljali najpogosteje in izpostavili tudi kakšen dejavnik, ki se je pojavil morda samo pri enem oziroma nekaj vprašanih.

4.1.4.1 Upad zaupanja *Dejavniki

Tabela 4.4: Upad zaupanja * Dejavniki

	Odgovori št.	% odg
Izkušnje	17	17,2
Korupcija/afere/laži	36	36,4
Pridobljeno znanje/študij	33	33,4
Mediji	16	16,2
Slab zakonodajni sistem/zastareli zakonodajni postopki/luknje v zakonu	9	9,1
Boljše poznavanje sistema/institucij	22	22,2
Družba/okolje/družina	9	9,1
Dejanja institucij (*netransparentnost, podtikovanje, prazne obljube...)	20	20,2
Večja kritičnost	14	14,1
Spremljanje političnega dogajanja	12	12,1
Aktualno stanje v državi	19	19,2

*N=99.

* Kot smo omenili že v prejšnjih odstavkih, vsi anketirani niso navedli po treh dejavnikov kot je bilo zastavljeno v vprašanju. V tabeli smo izpostavili predvsem dejavnike, ki so se pojavili največkrat; dejavnikov, ki so se omenjali zelo redko, v tabelo nismo uvrstili. Vir: Lastna raziskava (2015).

63,9 % vprašanih študentov je odgovorilo, da se je njihovo zaupanje tekom študijskega procesa zmanjšalo. V nadaljevanju izpostavljamo najpogostejše ključne dejavnike, za katere

študentje menijo, da so vplivali na zmanjšanje njihovega zaupanja. Na prvem mestu anketirani omenjajo korupcijo oziroma različne afere. To naj bi bil glavni dejavnik, ki po njihovem mnenju občutno vpliva na zmanjšanje njihovega zaupanja (36,4 % vprašanih študentov).

Sledi pridobljeno znanje (v obliki študija, predavanj in tako dalje), ki ga omeni 33,3 % študentov. 22 % študentov meni, da je tisti dejavnik, ki je vplival na zmanjšanje njihovega zaupanja v institucije, njihovo boljše poznavanje institucij oziroma politično-upravnega sistema. Sledijo dejanja institucij (netransparentnost, prazne obljube, kršenje pravil in podobno) kot dejavnik, ki ga kar 20 % študentov postavi na skupno četrto mesto.

Sledi aktualno stanje v državi, ki ga kot ključni dejavnik prepoznava 19 % študentov; izkušnje 17 % študentov; mediji 16 %; večja kritičnost (mišljeno kot kritičnost posameznega vprašanega) 14 % študentov in spremljanje političnega dogajanja v državi 12 %. 9 % študentov meni, da je za upad njihovega zaupanja v institucije kriv tudi slab zakonodajni sistem oziroma luknje v zakonu, pa tudi druge pomanjkljivosti; 9 % študentov za upad njihovega zaupanja vidi razlog v družini, družbi/prijateljih oziroma splošno v okolju.

4.1.4.2 Povečanje zaupanja *Dejavniki

Tabela 4.5: Povečanje zaupanja * Dejavniki

	Št. odgovorov	% odg
Soočenje z nosilci funkcij/stik z institucijami	4	30,8
Pridobljeno znanje/izobrazba	7	53,8
Mediji	1	7,69
Boljše poznavanje sistema/institucij/procesov	9	69,2
Dejanja institucij	3	23,1
Transparentnost	1	7,69
Izkušnje/večja aktivnost	2	15,4

Spremljanje političnega dogajanja/Zanimanje za dogajanje	3	23,1
Mednarodna skupnost	1	7,69

*N=13.

* Nekateri anketirani pri vprašanju niso navedli po treh dejavnikov.

Vir: Lastna raziskava (2015).

8,4 % vprašanih študentov je odgovorilo, da se je njihovo zaupanje v času študija povečalo. Kot najpogostejše ključne dejavnike so študentje navajali naslednje: največ študentov (69,2 %) prepozna kot ključni dejavnik za povečanje njihovega zaupanja boljše poznavanje političnega sistema Republike Slovenije/institucij/politično-upravnih procesov. Na drugem mestu sledi znanje oziroma pridobljena izobrazba, ki ga kot ključni dejavnik za povečanje njihovega zaupanja navaja 53,8 % študentov. Takoj za pridobljenim znanjem opazimo pri anketiranih kot ključni dejavnik za povečanje zaupanja soočenje z nosilci funkcij oziroma stik z institucijami (30,8 %). Študentje navajajo še dejanja institucij, spremljanje aktualnega političnega dogajanja, profesorje in študij ter tudi svojo aktivnost oziroma izkušnje. Ti dejavniki so po njihovem mnenju skozi študijski proces na njihovo zaupanje vplivali najbolj. + Zanimivo se kot dejavnik povečanja zaupanja mediji znajdejo na zadnjem mestu; samo en anketirani namreč prepozna medije kot dejavnik povečanja zaupanja v institucije (to je 7,69 % vprašanih).

4.1.5 Primerjava najpogosteje omenjenih dejavnikov upada in povečanja zaupanja

Tabela 4.6: Razvrstitev glede na pogostost dejavnikov upada in povečanja zaupanja

	UPAD (N=99)	POVEČANJE (N=13)
DEJAVNIKI	1. Korupcija 2. Pridobljeno znanje 3. Boljše poznavanje institucij 4. Dejanja institucij 5. Aktualno stanje v državi 6. Izkušnje 7. Mediji	1. Boljše poznavanje institucij 2. Pridobljeno znanje 3. Soočenje z nosilci funkcij/stik z institucijami 4. Dejanja institucij 5. Spremljanje političnega dogajanja

	8. Večja kritičnost 9. Spremljanje političnega dogajanja 10. Slab zakonodajni sistem 11. Družba/okolje/družina	6. Izkušnje 7. Mednarodna skupnost 8. Transparentnost 9. Mediji
--	---	--

Vir: Lastna raziskava (2015).

Na prvem mestu med ključnimi dejavniki zmanjšanja zaupanja v temeljne institucije demokratične ureditve med študenti v Sloveniji je v naši raziskavi korupcija. Med študenti, katerih zaupanje se je tekom študija povečalo, tega dejavnika ne zaznamo.

Študentje prepoznavajo predvsem korupcijo v obliki politične korupcije, to je zlorabe javnega organa za zasebni dobiček; javni uslužbenec, izvoljen ali imenovan, ki zlorabi svojo avtoriteto, nelegitimno ali nelegalno za osebni interes (Doig in Theobald 2000, 3).

Dobovšek (2008, 15–17) pojasnjuje, da je korupcija koncept, ki ga je težko opredeliti zaradi različnega pomena besede v različnem časovnem obdobju, pa tudi v družbenem in političnem kontekstu. To je posebej pomembno, ker – ko razmišljamo o korupciji – moramo to storiti previdno in se zavedati različnih zaznav korupcije. Različni vidiki obravnavanja korupcije so temeljnega pomena za razumevanje samega problema. Korupcija lahko povzroči razpad in upadanje vrednot ter institucij v družbi. Vrednote, ki so bile pred dvajstimi leti temeljne, so zdaj lahko le lep spomin. Institucije, ki jih imamo sedaj, navadno ne uživajo podpore in zaupanja širše družbe in so le za okras. Še posebej veliko škode lahko povzroči korupcija na lokalni ravni, saj je le-ta raven najbližja ljudem; prav tako so ljudem najbližji javni uslužbenci znotraj lokalne ravni, njihova dobra ali slaba ravnanja pa zelo vplivajo na širšo družbo. Že negativna dejanja enega javnega uslužbenca ali ene institucije lahko posledično pomenijo nezaupanje širše družbe v delovanje vseh javnih uslužbencev in tudi institucij; ogroženo je lahko zaupanje v širši politično-administrativni sistem (Dobovšek 2008, 13–14).

Na drugem mestu med dejavniki je pridobljeno znanje, zanimivo tako pri študentih, katerih zaupanje se je tekom študija zmanjšalo, kot tudi pri študentih, katerih zaupanje se je tekom študija povečalo. Študentje omenjajo velik vpliv znanja, ki so ga pridobili s študijem, s predavanji in določen vpliv pripisujejo tudi profesorjem v njihovem izobraževanju. Na tem

mestu še enkrat omenimo, da smo anketirali študente družboslovnih smeri oziroma programov.

Predpostavljamo lahko, da je narava študijske vsebine nekoliko pripomogla k percepciji temeljnih institucij. Če bi želeli našo predpostavko dokazati, bi seveda v raziskavo morali vključiti študente različnih fakultet, kar pa ni bil naš namen. Lahko pa na tem mestu sklenemo, da je izobraževanje, v katerem je velik poudarek namenjen vsebinam, ki so povezane z državo, njenimi institucijami in procesom oblikovanja ter izvajanja politik pravi korak k vzgoji bolj kritične, emancipirane in participajoče mladine.

Povečanje zaupanja med anketiranimi študenti je na prvem mestu posledica boljšega poznavanja delovanja institucij. Slednje lahko zopet povežemo s samo naravo študija, ki študentom omogoča in jih tudi do neke mere sili, da поблиže spoznajo temeljne institucije v Sloveniji. Slednji dejavnik najdemo tudi med študenti, katerih zaupanje se je zmanjšalo, in sicer na tretjem mestu. Kot smo že izpostavili v teoretičnem okviru magistrskega dela, predstavljajo politične institucije jedro družbe in so kot take zelo pomembne (Toš 1999; Haček in Kukovič 2013; Newton in Norris 2000; Offe 1999).

Delovanje družbe v smislu približevanja institucij mladim in spoznavanje njihovega načina operiranja bi moralo biti vodilo za prihodnost. Sklepamo lahko, da več študentov vidi delovanje institucij kot slabo in neprimerno, zato je imajo vanje zmanjšano zaupanje; nekaj odstotkov študentov pa vendarle ocenjuje, da institucije delujejo dobro in pravilno. Iz naše raziskave je v praksi dobro razvidno dejstvo, ki ga pojasnjuje že teorija –institucije in akterji, ki delujejo v njih, so venomer na očeh javnosti in mladi niso pri tem nobena izjema.

Tudi soočenje z nosilci funkcij in stik z institucijami študentje navajajo kot dejavnik povečanja njihovega zaupanja v institucije skozi študijski proces. Tega dejavnika med študenti, katerih zaupanje se je zmanjšalo, ne opazimo. Glede na našo analizo lahko sklepamo, da je eden izmed načinov povečanja zaupanja v temeljne institucije med mladimi tudi večji poudarek na stiku z institucijami; mladim moramo torej institucije približati. Slednje omogoča mladim direkten vpogled v samo delo institucij (ne preko medijev oziroma od daleč). Spoznajo se lahko z različnimi nalogami institucij in njihovih nosilcev ter tudi vidijo procese in dolžnosti, s katerimi se akterji institucij soočajo pri vsakodnevem delovanju. S tem se lahko izognemo evalvaciji »čez prst«, ki je v vsaki družbi (ne samo v

naši) še kako prisotna; torej nestrokovnemu podajanju ocene, ki temelji na subjektivnih občutkih, o nekom ali o nečem (Kustec Lipicer 2009, 18). Prav takšne subjektivne ocene so namreč velikokrat razlog za pomanjkanje zaupanja javnosti v institucije; sploh lahko naredijo veliko škode, če pridejo informacije do posameznikov preko medijev v popačeni sliki.

Aktualno stanje v državi in spremljanje političnega dogajanja sta naslednja dejavnika na naši lestvici. Aktualno stanje v državi zasledimo samo pri študentih, katerih zaupanje v institucije se je tekom študija zmanjšalo. Spremljanje političnega dogajanja pa medtem zasledimo tako pri skupini študentov, katerih zaupanje se je povečalo, kot pri skupini študentov, katerih zaupanje se je zmanjšalo.

Gospodarska kriza, v kateri je Slovenija že od leta 2008 in vse ostale medijsko odmevne afere ter politični škandali, brezposelnost mladih in tako dalje so razlogi, da mladi – v našem primeru študentska populacija – v institucije danes zaupajo manj kot so zaupali pred štirimi leti (anketirani so bili študenti 4. letnikov). K temu pripomore seveda tudi spremljanje političnega dogajanja. Slednje nas ne preseneča, saj gre za študente družboslovnih smeri, za katere predvidevamo, da vsakodnevno spremljajo medijske novice, različne tuje in domače bloge in se udjestvujejo družbenih debat na različnih socialnih omrežjih. Vse to vpliva na njihovo percepcijo institucij v Sloveniji, kar pa se odraža tudi na njihovem zaupanju. Spremljanje političnega dogajanja ima lahko tudi pozitiven vpliv – iz naše analize je razvidno, da se je nekaj odstotkom študentov zaupanje v institucije tega tekom študija povečalo.

Kot ključni dejavnik zasledimo tudi dejanja institucij. Ta lahko vplivajo tako na povečanje zaupanja med študenti, kot tudi na njegovo zmanjšanje. V teoretičnem okviru magistrskega dela smo pojasnili stališča različnih avtorjev do pojasnitve upada zaupanja v institucije. Med drugim smo izpostavili mnenje Newtona in Norrisove (2000, 61), ki se opirata na model institucionalne uspešnosti. Pri tem modelu gre za to, da institucije, ki delujejo dobro, izzovejo zaupanje državljanov, institucije, ki dela ne opravljajo dobro oziroma učinkovito, pa med državljani ustvarijo občutek nezaupanja. Glede na napisano predpostavljamo, da so institucije v očeh anketiranih študentov, katerih zaupanje se je zmanjšalo, delo opravile neučinkovito in s tem zgubile zaupanje; v očeh tistih vprašanih študentov, katerih zaupanje se je tekom študija povečalo, pa so institucije dobro opravile svoje delo.

Pri posameznikovem zaupanju v institucije (sodeč po naši analizi) veliko vlogo igrajo tudi izkušnje. Anketirani študentje namreč izkušnje postavljajo visoko na lestvico ključnih dejavnikov upada in povečanja zaupanja v temeljne institucije v Sloveniji. Skozi analizo odgovorov sicer nismo pridobili natančnejše slike, kaj vprašani vključujejo pod izkušnje.

Nazadnje izpostavimo še medije. Mediji med študenti, katerih zaupanje se je v štirih letih študija povečalo, zasedajo zadnje mesto med dejavniki. Sklepamo lahko torej, da na povečanje zaupanja med mladimi mediji ne vplivajo bistveno. Njihovo zaupanje bi tudi brez prisotnosti medijev ostalo enako oziroma bi se povečalo.

Se pa po drugi strani mediji pojavijo na sedmem mestu med dejavniki upada zaupanja v institucije med študenti (skupno je bilo v naši analizi pridobljenih enajst dejavnikov). Kot lahko vidimo, je naša analiza potrdila teoretična mišljenja različnih avtorjev, ki smo jih v magistrskem delu že izpostavili – na primer Putnam, Pharr in Dalton (2000, 23), ki so oblikovali model za pojasnitev zaupanja v vlado in politične institucije, pojasnejo, da je zadovoljstvo javnosti z institucijami poleg drugih spremenljivk odvisno tudi od informacij, ki so jim izpostavljeni državljani, in da upad zaupanja lahko povzroči sprememba katere koli od spremenljivk.

V našem primeru torej mediji predstavljajo sredstvo za pridobivanje informacij. Sklepamo lahko, da so bile informacije, ki so jih študentje skozi štiri leta študija pridobili preko medijev takšne, da so v očeh študentov institucije pridobile negativno podobo in se je tako zaupanje študentov vanje sčasoma zmanjšalo.

4.2 Primerjalna analiza (ne)zaupanja v institucije

4.2.1 Uvod v primerjalno analizo

Na začetku magistrskega delasmo si zastavili dva osnovna cilja, s katerima smo si načrtali našo raziskovalno pot. Prvega smo zasledovali v prejšnjem podpoglavju empirične analize, drugega razvijamo v tem podpoglavju. S pomočjo primerjalne analize smo želeli ugotoviti, kakšne so razlike med (ne)zaupanjem v temeljne institucije med različnimi osnovnošolci, srednješolci in študenti.

Primerjali smo podatke, ki smo jih pridobili z lastno raziskavo med študenti (2015) in so bili predstavljeni v prejšnjem delu magistrskega dela, ter podatke, pridobljene v raziskavah iz let 2008 in 2010, ki so bili objavljeni v znanstvenem delu Preblič in drugi leta 2013. Skozi primerjalno analizo smo se dotaknili tudi osrednjega raziskovalnega vprašanja R2: Ali je pri študentih, v primerjavi z osnovnošolci in srednješolci, zaznati višjo, enako, ali nižjo stopnjo zaupanja v institucije demokratične ureditve?

Pregledali smo podatke o zaupanju v institucije iz raziskave Prebilič in drugi (2013) za osnovnošolce in srednješolce za leti 2008 in 2010 ter podatke za študente za leto 2015 (lastna analiza 2015) za naslednje institucije: vlada, politične stranke, parlament, sodišča, občinske oblasti, varuh človekovih pravic, policija in vojska.

4.2.2 Primerjalna analiza (ne)zaupanja v institucije med osnovnošolci, srednješolci in študenti

Tabela 4.7: Primerjava stopenj zaupanja v institucije osnovnošolcev, srednješolcev in študentov

	Povprečna stopnja zaupanja 2008		Povprečna stopnja zaupanja 2010		Povprečna stopnja zaupanja
	Osnovna šola	Srednja šola	Osnovna šola	Srednja šola	Študentje
Vlada RS	1,71	1,71	1,84	1,73	1,97
Parlament	1,94	1,86	2,01	1,89	1,99
Politične stranke	1,74	1,61	1,75	1,68	1,79
Sodišča	2,45	2,42	1,64	2,50	2,36
Občinske oblasti	2,01	2,01	2,26	2,16	2,20
Varuh človekovih pravic	2,61	2,53	2,65	2,58	2,88

Vojska	2,79	2,63	2,89	2,81	2,56
Policija	2,59	2,33	2,66	2,38	2,63

*Povprečna stopnja zaupanja ali povprečna vrednost. Višja kot je povprečna vrednost v tabeli, v večji meri mladi (osnovnošolci, srednješolci in študentje) zaupajo navedeni instituciji.

Vir: Prebilič in drugi (2013) in lastna raziskava (2015).

Iz Tabele 4.7 lahko razberemo povprečne stopnje zaupanja v institucije temeljne demokratične ureditve osnovnošolcev, srednješolcev in študentov. Slednje nam povedo, kolikšno zaupanje v posamezno institucijo se izkazuje in ali je slednje visoko ali nizko. Zaupanje osnovnošolcev, srednješolcev in študentov v institucije je bilo merjeno na lestvici od 1 do 4, pri čemer je vrednost ena predstavljala najnižjo stopnjo zaupanja, vrednost 4 pa najvišjo (Prebilič in drugi 2013; lastna raziskava 2015). Povprečne stopnje zaupanja v institucije pri vseh treh obravnavanih skupinah mladih ne presegajo vrednosti 3.

Opaziti je mogoče le malo razlik med (ne)zaupanjem v institucije med osnovnošolci, srednješolci in študenti. Vse tri skupine dokaj usklajeno izkazujejo najnižje zaupanje v politične stranke, vlado in v parlament; osnovnošolci v letu 2008 izkazujejo najnižje zaupanje v vlado (povprečna stopnja zaupanja znaša 1,71), v letu 2010 pa v politične stranke (povprečna stopnja zaupanja osnovnošolcev znaša 1,75).

Srednješolci v letu 2008 najmanj zaupajo v politične stranke, in sicer znaša povprečna stopnja zaupanja 1,61; v letu 2010 dijaki še vedno izkazujejo najmanj zaupanja v politične stranke, in sicer še malo manj kot osnovnošolci (povprečna stopnja 1,68). Študentje najmanj zaupajo v politične stranke, in sicer znaša povprečna stopnja zaupanja 1,79; povprečna stopnja zaupanja študentov sicer kaže, da študentje nekoliko bolj zaupajo v politične stranke kot osnovnošolci leta 2010 in še za odtenek bolj kot srednješolci leta 2008 in 2010.

Pri vladi opazimo naslednje: osnovnošolci in srednješolci leta 2008 izkažejo precej nizko stopnjo zaupanja vanjo, in sicer ta stopnja znaša 1,71. Leta 2010 se stopnja zaupanja vladi nekoliko poveča, pri osnovnošolcih nekoliko bolj kot pri srednješolcih (1,84; 1,73), še vedno pa je zaupanje v vlado pri obeh skupinah med najnižjimi izmed institucij.

Prav tako v vlado ne zaupajo najbolj študentje (1,97), ji pa zaupajo bolj kot osnovnošolci in srednješolci. Leta 2008 tako osnovnošolci kot srednješolci izkažejo zelo nizko zaupanje v

parlament (1,94; 1,86). Dve leti kasneje opazimo podobno situacijo; parlament še vedno uživa nizko stopnjo zaupanja, vendar tokrat osnovnošolci v parlament zaupajo nekoliko bolj kot srednješolci (2,01; 1,89). Študentje v parlament zaupajo bolj kot srednješolci in bolj kot osnovnošolci leta 2008, leta 2010 pa se stopnja zaupanja v parlament med osnovnošolci poviša na 2,01 in preseže stopnjo zaupanja študentov.

Večjo mero zaupanja med osnovnošolci, srednješolci in študenti uživajo sodišča, občinske oblasti, policija, slovenska vojska in varuh človekovih pravic. Osnovnošolci in srednješolci v letih 2008 in 2010 v največji meri zaupajo slovenski vojski, osnovnošolci v obeh letih celo nekoliko bolj kot srednješolci; povprečne stopnje leta 2008 znašajo za osnovnošolce 2,79 in srednješolce 2,63, leta 2010 pa za osnovnošolce 2,89 in srednješolce 2,81. Medtem ko med študenti slovenska vojska ne uživa najvišje stopnje zaupanja (2,56) slednji najbolj zaupajo varuhu človekovih pravic (2,88).

Sodišča uživajo med osnovnošolci v letu 2008 nekoliko višje zaupanje od srednješolcev (2,45; 2,42). Prav tako je v letu 2010, ko se stopnja zaupanja v sodišča celo nekoliko poviša in pri osnovnošolcih znaša 2,64, pri srednješolcih pa 2,50. Študentje v primerjavi z osnovnošolci in srednješolci v sodišča zaupajo v manjši meri, in sicer znaša povprečna stopnja zaupanja 2,36.

V občinske oblasti osnovnošolci in srednješolci v letu 2008 izkazujejo usklajeno mero zaupanja (povprečna stopnja znaša 2,01), v letu 2010 pa se povprečna stopnja njihovega zaupanja razlikuje in tudi nekoliko poveča –2,26 pri osnovnošolcih in 2,16 pri srednješolcih. Študentje v primerjavi z osnovnošolci in srednješolci (v letu 2008) nekoliko bolj zaupajo v občinske oblasti (povprečna stopnja znaša 2,20), ko pa pogledamo podatke za leto 2010, je zaupanje študentov v občinske oblasti nekoliko višje od zaupanja srednješolcev (povprečna stopnja znaša 2,16), vendar pa je stopnja še vedno nižja od zaupanja osnovnošolcev (povprečna stopnja znaša 2,26).

Zaupanje v policijo med osnovnošolci in srednješolci kotira nekoliko višje kot v občinske oblasti in to tako v letu 2008 kot v letu 2010; osnovnošolci v policijo zaupajo bolj kot srednješolci, in sicer znašajo povprečne stopnje 2,59 leta 2008 in 2,66 leta 2010 pri osnovnošolcih; 2,33 leta 2008 in 2,38 leta 2010 pri srednješolcih. Študentje po drugi strani v

policijo zaupajo bolj kot srednješolci in podobno kot osnovnošolci (povprečna stopnja znaša 2,63).

Podobno kot v prej naštetih institucijah tudi v varuha človekovih pravic osnovnošolci in srednješolci v letu 2008 zaupajo usklajeno (povprečna stopnja 2,48), v letu 2010 pa se pri obeh skupinah njihovo zaupanje še nekoliko poveča, in sicer pri osnovnošolcih bolj kot pri srednješolcih (2,65 osnovnošolci; 2,53 srednješolci). Študentje v varuha človekovih pravic zaupajo bolj kot prvi dve skupini, prav tako je ravno varuh človekovih pravic institucija, ki med vsemi obravnavanimi institucijami v analizi med študenti uživa najvišjo stopnjo zaupanja.

Tako med osnovnošolci, srednješolci kot študenti ugotavljamo, da je raven zaupanja v institucije demokratične ureditve precej nizka; stopnje zaupanja mladih v le-te v nobenem primeru ne presežejo vrednosti 3. Najmanj zaupanja imajo tako osnovnošolci, srednješolci kot študenti ravno v osrednje institucije, ki so pomembne za delovanje demokracije (torej politične stranke, parlament in vlado – odstotek zaupanja mladih vanje se giblje komaj okrog 10 %). Stopnje zaupanja v institucije pa so sicer v večini primerov nekoliko višje pri študentih kot pri osnovnošolcih in srednješolcih. Razhajanje opazimo pri zaupanju v slovensko vojsko, sodišča in policijo, kjer so stopnje zaupanja pri osnovnošolcih in srednješolcih višje kot pri študentih.

5 SKLEPNE UGOTOVITVE

V literaturi je mogoče zaslediti različne definicije pojma zaupanje, prav tako se na različne načine oziroma z različnih zornih kotov samega koncepta poslužujejo mnoge discipline. V zadnjem času je moč opaziti predvsem porast raziskav, v katerih se avtorji osredotočajo na zaupanje javnosti v institucije. Slednje je v prvi vrsti posledica vedno večjega zavedanja, da je zaupanje eden pomembnih indikatorjev sožitja v družbi in tudi pomemben pokazatelj čutenja posameznikov v družbi; še posebej pomembno vlogo igra zaupanje v demokratičnih družbah. Po mnenju Sztompke je zaupanje celo predpogoj za demokracijo; v demokraciji ne gre brez participacije in aktivnih državljanov, oboje pa kot nujni predpogoj potrebuje določeno mero zaupanja v politični sistem (Sztompka 1999, 146–148).

V stabilnih demokracijah je zgraditi zaupanje v politične institucije nekoliko lažje kot v mladih demokracijah, ki so v večini primerov prešle iz nedemokratičnih režimov in kjer je bila demokratizacija proces, katerega rezultat je bila vzpostavitev novega političnega sistema z novimi oblikovanimi političnimi institucijami. Uspeh preoblikovanih političnih institucij je v precejšnji meri odvisen od tega, ali javnost le-te vidi kot uspešne (Haček in Kukovič 2013, 302–303; Kukovič 2013, 20; Brezovšek 2000, 239). Ko institucija enkrat pridobi zaupanje javnosti, se slednje lahko na podlagi dobrega dela le-te ohrani skozi daljše časovno obdobje, po drugi strani pa se nedelovanje oziroma neustrezno izpolnjevanje delovnih obveznosti institucij lahko kaže v izgubi zaupanja javnosti vanje. To je tudi dober pokazatelj javnega nezadovoljstva, saj institucije predstavljajo stebre družbe, katerih sesutje je vsekakor razlog za skrb (Newton in Norris 2000, 52–53).

Nedavno opravljene študije s področja zaupanja in političnega udejstvovanja mladih kažejo na upad zaupanja mladih v politične in upravne institucije, pa tudi zmanjšano zanimanje za konvencionalne oblike participacije in zmanjšan interes mladih za politične in družbene dogodke. Slednje predstavlja velik razlog za zaskrbljenost, saj mladi med petnajstim in petindvajsetim letom starosti predstavljajo kar petino svetovne populacije. Za nadaljni razvoj demokracije in demokratičnih institucij je udeležba mladih v družbi nujno potrebna; izključitev oziroma nezadostna skrb za udejstvovanje mladih v družbenih in političnih dogodkih namreč vodi v povečano nezaupanje mladih v politične institucije, prav tako nobene trajnostne in vključujoče demokracije ni mogoče zgraditi brez mladih. Ta izziv mora torej za države predstavljati prioriteto (Orselli in Sipahi 2014, 591; IDEA 2013, 3).

V pričujočem magistrskem delu smo se osredotočili na (ne)zaupanje mladih v temeljne institucije demokratične ureditve v Sloveniji. Po pregledu raziskav tujih avtorjev se je pojavila potreba po komplementarni raziskavi tudi v Sloveniji. Zanimalo nas je, ali lahko govorimo o nizki ali visoki stopnji (ne)zaupanja v institucije, katere institucije med mladimi uživajo največ in katere najmanj zaupanja ter kakšne so razlike med (ne)zaupanjem osnovnošolcev, srednješolcev in študentov.

Pri tem smo zasledovali dva osrednja cilja magistrskega dela, in sicer a) s pomočjo analize podatkov empirične raziskave smo želeli ugotoviti stopnje (ne)zaupanja v temeljne institucije v Sloveniji med študenti in b) s pomočjo primerjalne analize ugotoviti, kakšne so razlike med (ne)zaupanjem v temeljne institucije demokratične ureditve v Sloveniji med osnovnošolci, dijaki in študenti. V okviru lastne raziskave smo želeli ugotoviti še, ali se je zaupanje študentov tekom študija zmanjšalo ali je ostalo enako oziroma se je povečalo. Obenem smo želeli izvedeti še, kateri so ključni dejavniki, ki so vplivali na povečanje oziroma zmanjšanje zaupanja študentov.

Skladno s cilji magistrskega dela smo si zastavili tudi osrednji raziskovalni vprašanji: R1: katerim institucijam demokratične ureditve študentje zaupajo bolj in katerim manj? in R2: Ali je pri študentih, v primerjavi z osnovnošolci in srednješolci, zaznati višjo, enako, ali nižjo stopnjo zaupanja v institucije demokratične ureditve?

Na podlagi opravljene analize smo prišli do naslednjih ugotovitev.

a) Generalno gledano je zaupanje študentov v institucije demokratične ureditve v Sloveniji relativno nizko. Študentje izkazujejo najvišjo stopnjo zaupanja v varuha človekovih pravic in najnižjo stopnjo zaupanja v politične stranke. V splošnem lahko stopnje zaupanja študentov v upravne in politične institucije razdelimo na dve skupini, in sicer na skupino, v katero se uvrščajo institucije, katerih stopnje zaupanje presegajo vrednost 2, in skupino, v katero se uvrstijo institucije, katerih stopnje zaupanja ne presegajo vrednosti 2.¹³ Prva skupina zajema varuha človekovih pravic, policijo, slovensko vojsko, predsednika republike in sodišča, druga skupina pa vlado, politične stranke in parlament. S pomočjo izračuna standardnega odklona

¹³ Stopnje zaupanja smo merili na lestvici od 1 do 4, pri čemer je vrednost 1 predstavljala najnižjo stopnjo zaupanja in vrednost 4 najvišjo stopnjo zaupanja.

smo ugotovili, da so bili študentje sicer najbolj enotni pri izražanju ocene o lastnem zaupanju v politične stranke in so le-te usklajeno ocenili kot najmanj zaupanja vredne. Precej usklajeno so ocenili tudi lastno zaupanje v parlament in vlado, in sicer še vedno kot precej nezaupanja vredni instituciji. Najbolj neusklajeno pa so študentje ocenili lastno zaupanje v slovensko vojsko.

Med študenti (respondenti so bili študentje četrtil letnikov), ki so bili vključeni v raziskavo, smo zabeležili precejšen upad zaupanja, saj je kar 63,9 % študentov potrdilo, da se je njihovo zaupanje tekom študija zmanjšalo (gre za več kot polovico vseh anketiranih študentov). Glavni vzrok za upad zaupanja študentov je v prvi vrsti korupcija v Sloveniji, nekaj pa sta k temu pripomogla tudi pridobljeno znanje in boljše poznavanje upravno-političnega sistema. Pri le 8,7 % vprašanih študentov smo zabeležili povečanje zaupanja tekom študijskega procesa; k temu je po mnenju respondentov v največji meri pripomoglo boljše poznavanje političnega sistema Republike Slovenije oziroma institucij ter pridobljeno znanje in soočenje z nosilci funkcij oziroma stik z institucijami.

b) Med zaupanjem osnovnošolcev, srednješolcev in študentov v temeljne institucije demokratične ureditve smo zabeležili le malo razlik. Osnovnošolci, srednješolci in študentje dokaj usklajeno izkazujejo najnižje zaupanje v politične stranke, vlado in parlament.¹⁴ Osnovnošolci, srednješolci in študentje ocenjujejo kot najmanj zaupanja vredne politične stranke; zaupanje srednješolcev v politične stranke je sicer še nekoliko nižje kot zaupanje osnovnošolcev in študentov. Večjo mero zaupanja med osnovnošolci, srednješolci in študenti uživajo sodišča, občinske oblasti, policija, slovenska vojska in varuh človekovih pravic. Študentje najbolj zaupajo v varuha človekovih pravic, medtem ko osnovnošolci in srednješolci najbolj zaupajo v slovensko vojsko; osnovnošolci še nekoliko bolj kot srednješolci. V večini primerov so stopnje zaupanja nekoliko višje pri študentih kot pri osnovnošolcih in srednješolcih. Izjema je zaupanje v slovensko vojsko, ki je višje pri osnovnošolcih in srednješolcih (leta 2008 in 2010), zaupanje v policijo, ki je nekoliko višje pri osnovnošolcih (leta 2010) kot srednješolcih in študentih ter zaupanje v sodišča, ki je prav tako nekoliko višje pri osnovnošolcih in srednješolcih (leta 2008 in 2010).

¹⁴ Povprečna stopnja zaupanja se pri vseh treh skupinah mladih giblje pod vrednostjo 2 z izjemo osnovnošolcev, pri katerih stopnja zaupanja v parlament v letu 2010 doseže vrednost 2,01.

Podatki, ki smo jih pridobili z raziskavo, kažejo na to, da se (ne)zaupanje mladih v temeljne institucije demokratične ureditve v Sloveniji ne razlikuje bistveno od (ne)zaupanja mladih v drugih državah sveta;

a) raziskava v Pakistanu (izvedena med 178 študenti) je pokazala, da več kot polovica mladih meni, da so stranke koprucijsko omadeževane. Podobno smo ugotovili v lastni raziskavi, iz katere izhaja, da kar 36,4 % vprašanih študentov, katerih zaupanje v temeljne institucije v Sloveniji se je tekom študija zmanjšalo (takšnih je 63,9 % študentov) meni, da je ključni dejavnik za zmanjšanje njihovega zaupanja ravno korupcija;

b) raziskava v Evropi (avtorji so obravnavali zaupanje mladih v politične stranke, parlament in politike v Avstriji, Estoniji, Franciji, Nemčiji, Italiji, na Slovaškem, Finskem in v Veliki Britaniji) pokaže, da je v vseh obravnavanih državah mogoče govoriti o nizki ravni zaupanja mladih tako v politične stranke, kot tudi v parlament in politike (odstotek se giblje od 8 do 24 % v Estoniji za parlament). V lastni raziskavi smo ugotovili, da v Sloveniji v vlado zaupa komaj 16,7 % anketiranih študentov, v predsednika republike 36,8 %, v politične stranke le 7,1 % respondentov in v parlament 18,7 % respondentov;

c) v Združenih državah Amerike avtorji ugotavljajo, da v predsednika države zaupa 32 % mladih, v ameriško vojsko 47 %, v ameriški kongres 14 %, v vrhovno sodišče 36 %, v federalno vlado 20 %, v državne vlade 28 % in v lokalne vlade 33 % mladih. V lastni raziskavi ugotovimo, da podobno kot v Združenih državah Amerike tudi v Sloveniji v predsednika republike zaupa 36,8 % vprašanih študentov, v sodišča 42 %, v občinske oblasti 34,2 % in v slovensko vojsko 63,2 %.

Če se opremo na ugotovitve Torney-Purta in drugih (2004), da zaupanje nikakor ni ohlapno čustvo, marveč 1) le-to predstavlja temelj za izgradnjo produktivnega članstva kot tudi mreže norm in prepričanj, ki pripomorejo k legitimnosti demokratičnih vlad in 2) da določena stopnja zaupanja mladih v vladne institucije naredi mesto v njihovi identiteti politične participacije ter mesto za občutek državljanske odgovornosti ter politične učinkovitosti; torej lahko na podlagi ugotovitev lastne raziskave predpostavljamo, da nizka raven zaupanja mladih ravno v za demokracijo ključne institucije¹⁵ ne kaže nič dobrega za nadaljni razvoj in

¹⁵ Politične stranke, parlament in Vlada Republike Slovenije.

povečanje participacije mladih v Sloveniji. To dejstvo tudi ni optimistična napoved za razvoj potrebnih državljskih kompetenc mladih.

Nekoliko bolj spodbudno je dejstvo, da mladi v Sloveniji izražajo nekoliko višje zaupanje v občinske oblasti, ki imajo še ogromno manevrskega prostora pri krepitvi lokalne demokracije pri mladih (zaupanje v te je še vedno precej pod želeno vrednostjo). Visoka stopnja zaupanja v varuha človekovih pravic nam pokaže, da lahko igra veliko vlogo konkretna oseba oziroma nosilec funkcije, saj gre pri varuhu človekovih pravic za personalizirano institucijo. Pri tem se nam potrdijo teoretične ugotovitve (Toš 1999, 238), da (ker gre v tem primeru za zaupanje na osebni ravni) igra odločilno vlogo ravnanje konkretnega nosilca funkcije v skladu s pravili. To državljani prepoznajo kot dobro lastnost institucije in v slednjo izkažejo večje zaupanje. Če primerjamo delovanje političnih strank, parlamenta in vlade v zadnjih letih z delovanjem varuha človekovih pravic v Sloveniji, ne moremo mimo dejstva, da je bilo delovanje prvih omadeževano s korupcijo, aferami in mnogimi nepravilnostmi, posledica tega pa je nizka raven zaupanja mladih v te institucije. Institucija varuha človekovih pravic pa je po drugi strani vseskozi delovala korektno in v skladu s pričakovanji državljanov ter si je tako pridobila visoko zaupanje mladih.

Na podlagi raziskave ugotavljamo, da pomembno vlogo pri zaupanju mladih v Sloveniji igrajo različni dejavniki, katerih posledice se kažejo kot upad zaupanja ali povečanje le-tega. V lastni raziskavi smo ugotovili, da je veliko več študentov, katerih zaupanje se je tekom študija (torej v obdobju štirih let) zmanjšalo. Velika večina mladih v Sloveniji kot glavni dejavnik upada njihovega zaupanja navaja korupcijo, različne afere in laži; korupcija lahko povzroči ogromno škode, saj že negativna dejanja enega samega uslužbenca ali ene same institucije privedejo do nezaupanja širše javnosti v delovanje vseh ostalih javnih uslužbencev ali ostalih institucij (Dobovšek 2008, 13–14). Glede na zapisano predpostavljamo, da je v Sloveniji nujno potrebno bolj transparentno delovanje temeljnih institucij, velika večina mladih namreč kot glavni dejavnik upada zaupanja navaja korupcijo, afere in laži. Poleg večje transparentnosti lahko z gotovostjo trdimo, da ključno vlogo pri zaupanju v institucije igrata tudi znanje oziroma izobrazba posameznika in s tem posledično boljše razumevanje delovanja samih institucij kot tudi upravno-političnih procesov.

Naša družba naj torej v prihodnosti več pozornosti posveti intenzivnejši “preventivi” v smislu izobraževanja mladih o delovanju političnega sistema in njegovih institucij. Mlade naj se že v

osnovnošolskih letih seznanjeni s ključnimi institucijami in njihovim načinom delovanja; priporočljiva bi bila tudi večja dostopnost mladih do samih institucij oziroma nosilcev funkcij – slednje pozitivno vpliva na povečanje zaupanja, kot smo ugotovili v lastni raziskavi. Vzporedno s “preventivnimi ukrepi” bi bila priporočljiva tudi večja pozornost države in odgovornih glede problematike zaupanja mladih v temeljne institucije v Sloveniji, in sicer bi bilo smiselno izvesti več analiz stanja, pa tudi primerjalnih analiz med različnimi skupinami mladih ter primerjalnih analiz s komplementarnimi tujimi raziskavami.

*»Izobraževanje naše mladine zasluži našo pozornost in primarni cilj bi moralo biti izobraževanje naše mladine v znanosti vlade. Katera vrsta znanja je v republiki lahko enako pomembna in katera dolžnost bolj pereča za njeno zakonodajo, kot pokroviteljski načrt za posredovanje le-tega tistim, ki morajo biti bodoči varuhi svoboščin v državi?«
(George Washington).¹⁶*

¹⁶ Magistrsko delo zaključujemo z besedami prvega ameriškega predsednika, povzetimi iz Osmega letnega sporočila Georja Washingtona, ki je bilo napisano leta 1796 (Yale 2015); za dostop glej Literatura.

6 LITERATURA

1. Bačlija, Irena in Lars Johannsen. 2007. Komu zaupamo? Recipročnost zaupanja med političnimi elitami in državljani v Sloveniji in izbranih Srednjeevropskih državah. *Teorija in praksa* 44 (1–2): 103–121.
2. Brezovšek, Marjan. 2000. Uprava in demokratični prehod V *Demokratični prehodi I*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 239–255. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
3. Collin, Philippa. 2008. *Young People Imagining a New Democracy: The Literature review*. Sydney: Whitlam Institute.
4. Dalton, Russel J. 2004. *Democratic Challenges, Democratic Choice; The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
5. Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
6. Dobovšek, Bojan. 2008. *Korupcija v tranziciji*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru.
7. Doig, Alan in Robin Theobald. 2000. *Corruption and Democratisation*. Great Britain: Frank Cass and company limited.
8. Elster, Jon, Claus Offe in Ulrich K. Preuss. 1998. *Institutional Design in Post-communist Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Fink-Hafner, Danica, Alenka Krašovec, Simona Kustec Lipicer in Živa Filej. 2001, 2002. *Dejavniki oblikovanja (ne)zaupanja*. Ljubljana: IDS, CJM.
10. Fukuyama, Francis. 1995. *Trust: The Social virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press Paperback.
11. Haček, Miro in Simona Kukovič. 2013. Quality of democracy in Slovenia: The (dis)trust in political institutions and rule of law. V *European futures: the perspectives of the new member states in the new Europe*, ur. Agh, Attila, 301–323. Budapest: Budapest College of Communication and Business.
12. Hardin, Russell. 2000. The Public Trust. V *Dissaffected Democracies: what's troubling the trilateral countries?* ur. Susan J. Pharr in Robert D. Putnam, 31–51. New Jersey: Princeton University Press.
13. Harvard Public Opinion Project. 2014. *Survey of Young Americans' Attitudes Toward Politics and Public Service: 25th Edition*. Dostopno prek:

- http://www.iop.harvard.edu/sites/default/files_new/Harvard_ExecSummarySpring2014.pdf (15. april 2015).
14. IDEA. 2013. *Youth Participation in Politics and Elections*. Dostopno prek: <http://www.idea.int/about/upload/background.PDF> (4. april 2015).
 15. Iglič, Hajdeja. 2004. Dejavniki nizke stopnje zaupanja v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 20 (46–47): 149–175.
 16. Iqbal, Shahid. 2012. Exploring political attitude among educated youth: a study at university of Sargodha. *Part II: Social Science and Humanities* 3 (3): 375–382.
 17. Kasse, Max in Kenneth Newton. 1999. *Zaupanje v vlado*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 18. King, Anthony. 2000. Distrust of Government: Explaining American Exceptionalism V *Dissaffected Democracies: what's troubling the trilateral countries?* ur. Susan J. Pharr in Robert D. Putnam, 74–98. New Jersey: Princeton University Press.
 19. Klingemann, Hans Dieter. 1998. *Mapping Political Support in the 1990's: A Global Analysis*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung GmbH (WZB).
 20. Kukovič, Simona. 2013. (Dis)trust in political institutions: Comparisons between new democracies of central and eastern Europe. *Journal of comparative politics* 6 (2): 20–30.
 21. Kustec Lipicer, Simona. 2009. *Vrednotenje javnih politik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 22. Lavrič, Miran, Sergej Flere, Marina Tavčar Krajnc, Rudi Klanjšek, Bojan Musil, Andrej Naterer, Andrej Kirbiš, Marko Divjak in Petra Lešek. 2010. *MLADINA 2010: družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.
 23. McKnight, Harrison D. in Norman L. Chervany. 2001. Trust and Distrust Definitions: One Bite at a Time. V *Trust in Cyber-societies*, ur. Rino Falcone, Munindar Singh in Yao-Hua Tan, 27–54. Berlin: Springer-Verlag.
 24. Newton, Kenneth in Pippa Norris. 2000. Confidence in Public Institutions: Faith, Culture, or Performance? V *Dissaffected Democracies: what's troubling the trilateral countries?* ur. Susan J. Pharr in Robert D. Putnam, 52–73. New Jersey: Princeton University Press.
 25. Norris, Pippa. 1999. Institutional Explanation for Political Support. V *Critical citizens: Global Support for Democratic Government*, ur. Pippa Norris, 127–235. Oxford: Oxford University Press.

26. Offe, Claus. 1999. How can we trust our fellow citizens? V *Democracy & trust*, ur. Mark E. Warren, 42–87. United Kingdom: Cambridge University Press.
27. Orselli, Erhan in Esra Banu Sipahi. 2014. *Trust towards administrative institutions among youth in Turkey: The Case of Konya*. Vienna: International Academic Conference.
28. Oxford Dictionary. 2015. *Confidence*. Dostopno prek: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/confidence> (15. marec 2015).
29. Prebilič, Vladimir, Miro Haček in Simona Kukovič. 2013. *Odnos mladih do domoljubja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
30. Putnam D., Robert, Susan Pharr J. in Ruseel J. Dalton. 2000. What's Troubling the Trilateral Democracies? V *Dissaffected Democracies: what's troubling the trilateral countries?* ur. Susan J. Pharr in Robert D. Putnam, 3–27. New Jersey: Princeton University Press.
31. Putnam, Robert. 2000. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
32. Rus, Andrej 2008. Zaupanje in ekonomska uspešnost. *Teorija in praksa* 45 (1–2): 72–92.
33. Shari, Bryan. 2007. *Youth and Politics in Conflict Contexts*. Washington: Woodrow Wilson International Centre for Scholars.
34. Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). 2015a. *Nezaupanje*. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/cgi/neva.exe?name=ssbsj&tch=14&expression=zs%3D42040> (12. april 2015).
35. --- 2015b. *Zaupanje*. Dostopno prek: <http://www.fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=zaupanje> (12. april 2015).
36. SORA. 2005. *Political Participation of Young People in Europe- Development of Indicators for Comparative Research in the European Union (EUYOUPART)*. Dostopno prek: http://www.sora.at/fileadmin/images/content/Pages/euyoupart_ergebnisse_finalcomparativerreport.pdf (5. april 2015).
37. Sztompka, Piotr. 1999. *Trust: a Sociological Theory*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
38. Torney-Purta, Judith, Wendy Klandl Richardson in Carolyn Henry Barber. 2004. *Trust in Government-Related Institutions and Civic Engagement among Adolescents:*

Analysis of Five Countries from the IEA Civic Education Study. College Park: University of Maryland.

39. Toš, Niko. 1996. Zaupanje v demokratični sistem. *Teorija in praksa* 33 (4): 631–672.
40. --- 1999: *Zaupanje v Vlado*. Ljubljana: FDV.
41. --- 2007a. (Ne)zaupanje v institucije: potek demokratične institucionalizacije v Sloveniji (1991–2006). *Teorija in praksa* 44 (3): 367–395.
42. --- 2007b. *Potek demokratične institucionalizacije: zaupanje v institucije sistema*. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/e-dokumenti/Zaupanje_v_institucije_2007.pdf (25. oktober 2014).
43. Tratner, Bruce in Zlatko Skrbiš. 2009. Trust and Confidence: A Study of Young Queenslanders. *Australian Journal of Political Science* 44 (4): 659–678.
44. Volf, Tomaž, Matej Kovačič in Niko Toš. 2005. Podpora aktualni vladi z vidika njene ekonomske in demokratične uspešnosti. V *Paberkovanje po vrednotah*, ur. Niko Toš 165–181. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
45. Wu, Chen-Chia Jack, Yutzung Chang in Mark Weatherall. 2012. *The Youth's Trust in Institutions*. Dostopno prek: http://www.asianbarometer.org/newenglish/publications/ConferencePapers/2012_9conference/Paper11.pdf (2. maj 2015).
46. Yale. 2015. *Eighth Annual Message of George Washington*. Dostopno prek: http://avalon.law.yale.edu/18th_century/washs08.asp (19. junij 2015).
47. Youniss, James, Susan Bales, Verona Christmas-Best, Marcelo Diversi, Milbrey McLaughlin in Rainer Silbereisen. 2002. Youth Civic Engagement in the Twenty-First Century. Adolescent's Preparation for the Future: Perils and Promise. *Journal of Research on Adolescence* 12 (1): 121–148.

PRILOGA: Anketni vprašalnik

ANKETNI VPRAŠALNIK

Živjo!

Sem študentka podiplomskega študija na Fakulteti za družbene vede in za potrebe magistrske naloge izvajam raziskavo (ne)zaupanja v temeljne institucije demokratične ureditve med študenti.

V ta namen sem pripravila kratek anketni vprašalnik, ki ga prosim izpolni. Tvoji odgovori so anonimni. Hvala!

Sara

V1: V spodnji tabeli so navedene temeljne institucije demokratične ureditve in njihovi nosilci. Prosim, ovrednoti, koliko jim zaupaš.

Ocenjuješ na lestvici od 1 do 4, pri čemer vrednost 1 pomeni »nikoli«, vrednost 2 »včasih«, vrednost 3 »velikokrat«, vrednost 4 pa »vedno«. Lahko izbereš tudi odgovor »ne vem«.

	nikoli	včasih	velikokrat	vedno	ne vem
	1	2	3	4	
Vlada Republike Slovenije	☐	☐	☐	☐	☐
predsednik republike	☐	☐	☐	☐	☐
politične stranke	☐	☐	☐	☐	☐
parlament	☐	☐	☐	☐	☐
sodišča	☐	☐	☐	☐	☐
občinske oblasti	☐	☐	☐	☐	☐
varuh človekovih pravic	☐	☐	☐	☐	☐
policija	☐	☐	☐	☐	☐
slovenska vojska	☐	☐	☐	☐	☐

V2: Prosim, da na spodnji lestvici od 1 do 5 označiš, ali se je tekom študija tvoje zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve povečalo, zmanjšalo ali ostalo enako.

	zelo zmanjšalo	zmanjšalo	ostalo enako	povečalo	zelo povečalo
	1	2	3	4	5
Moje zaupanje v temeljne institucije demokratične ureditve se je tekom študija ...	☐	☐	☐	☐	☐

V3: Prosim, da v spodnje kvadratke vpišeš tri ključne dejavnike, ki so vplivali na tvoje:

a) povečanje zaupanja v temeljne institucije demokratične ureditve, če si na vprašanje V2 odgovoril z vrednostjo 4 ali 5 oziroma

b) zmanjšanje zaupanja v temeljne institucije demokratične ureditve, če si na vprašanje V2 odgovoril z vrednostjo 1 ali 2.

--	--	--

Hvala za sodelovanje!